

کردهیێن ئاخفتنی یێن نهراستهوخۆ د هۆزانا کوردیدا (هۆزانێن جه گهرخوینی) وه کو نمونه

سگفان عبدالرحمن طه¹ - سلیمان هشیار محمد²

sulaiman.hishyar@uod.ac - sagvan.taha@uod.ac

^{1,2} پشکا زمانی کوردی، کولیژا زمانان زانکۆیا دهۆک، دهۆک، ههریما کوردستانی، عیراق.

پوخته:

ئه ف قه کۆلینه ل دور دیاردا کردهیێن ئاخفتنی یێن نهراستهوخۆ و رۆلی ئهوی ل سهر دروستکرنا زمانی ئهدهبی د هۆزانێن جه گهرخوینیدا یه، کو هۆزانفانی کریه ئالافه ک ژبو دهرپرینا هزر و مه بهستین خۆ. زانینا شیانین زمانیین هۆزانفانی ژبو دروستکرنا شیوازه ک ئهدهبی سهرنجراکیش ب رپیا کردهیێن نهراستهوخۆ بویه ئارمانجا قه کۆلینی. قه کۆلین ب نافونیشانی (کردهیێن ئاخفتنی یێن نهراستهوخۆ د هۆزانا کوردیدا هۆزانێن جه گهرخوینی وه کو نمونه) هاتیه ب نافکر و لدویف مودیلا زانا (ئوستن و سیرل) ی هاتییه ئه نجامدان. گرنگییا قه کۆلینی ئه وه: گه له ک جاران هۆزانفان د زمانی هۆزانیدا کردهیێن نهراستهوخۆ بو دروستکرنا شیوازه ک جوان یی دهرپرینی، ههروه سا بو دروستکرنا وینه یه ک هونهری بکاردهینیت، کو د هۆزانێن جه گهرخوینیدا ب هه مان شیوه دهینه دیتن، نافبری ئه وان کردهیان ئه نجامدهت ئه وین ل گه له هه ست و سوزین وی دگونجن وه ک کردهیێن: (هه سته دهرپرین، راگه هاندن، فهرماندان، خوشی، نه خوشی، هیقی، لافه و... هتد)، د ئه ف قه کۆلینیدا چه ندين دیرین هۆزانین نافبری ل سهر رسته یین (راگه هاندن، پرسیار و فهرماندان) هاتییه دابه شکر، پاشی ههر ئیک ژ ئه وان رسته یان هاتییه شروقه کرن و جوړی ههر کردهیه کا نه راسته وخۆ هاتییه دیارکر. زیده باری پیشه کی و ئه نجامان، قه کۆلین ژ دو پشکان پیکدهیت، پشکا ئیکی بو تیکه ه و جوړین کردهیێن ئاخفتنی هاتییه ته رخانکر. پشکا دو یی بو زمانی هۆزانی و ده ستینیشانکرنا کردهیێن نه راسته وخۆ یێن ئاخفتنی د هۆزانین نافبریدا و شروقه کرنا ئه وان کردهیان هاتییه ته رخانکر.

په یقین کلی: کردهیێن ئاخفتنی، کردهیێن نه راسته وخۆ، هۆزان، رسته یا راگه هاندن، رسته یا پرس، رسته یا فهرماندان.

Indirect Speech Acts in Kurdish Poetry: The Case of Jegerkhin's Poems

Sagvan Abdullrahman Taha¹ - Sulaiman Hishyar Mohammed²

¹⁺² Kurdish Department, College of Languages, University of Duhok, Duhok, Kurdistan region, Iraq

Abstract:

This study delves into the phenomenon of indirect speech acts and their role in crafting literary language in poetic texts, where the poet employs them as tools to convey thoughts and intentions. The research aims to explore how poets utilize linguistic capabilities to create an engaging literary style through indirect acts. Titled "Indirect Speech Acts in Kurdish Poetry: The Case of Jegerkhin's Poems," the study adopts Austin and Searle's theoretical models. Its significance lies in highlighting how poets often rely on indirect speech acts to shape an aesthetically pleasing mode of expression and to create vivid artistic imagery. These acts align with the poet's emotions and feelings, encompassing expressions such as declarations, commands, joy, sadness, hope, and more. The research categorizes sentences into declarative, interrogative, and imperative types, analyzing each and identifying the nature of the indirect act within them. Alongside the introduction and conclusions, the study is divided into two parts: the first examines the concepts and types of speech acts, while the second focuses on the language of the poems, identifying and interpreting indirect speech acts within them.

Keywords: Speech Acts, Indirect Acts, Poetry, Declarative Sentences, Interrogative Sentences, Imperative Sentences.

پیشه کی:

١- نافونیشانی فه کۆلینی:

ئه ف فه کۆلینه ب نافونیشانی (کرده یێن ئاخفتی یێن نه راسته وخۆ د هۆزانا کوردیدا، هۆزانی جیه گه رخوینی وه کو نمونه)یه، کو تیدا هه ول هاتییه دان به حسی- جوړین کرده یێن ئاخفتی یێن نه راسته وخۆ ل دویف مودێلا (ئوستن و سیرل) ی ل سهر رسته یێن (راگه هاندن، پرسیار و فه رماندان) بهیته شروقه کرن.

٢- که رهستی فه کۆلینی:

د ئه ف فه کۆلینیدا د پشکا ئیکیدا، بو مه ره ما شروقه کرنا بابته هنده ک نمونه ژ ئاخفتنا رۆژانه و زمانی گشتی هاتییه وه رگرتن و د پشکا دوییدا، بو ههر جو ره کی کرده یێن نمونه یه ک ژ هۆزانی نافبری هاتییه وه رگرتن و ئه و نمونه یه هاتییه شروقه کرن کا مه به ستا فه شارقی و نه راسته وخویا ئه وی پارچه هۆزانی چیه.

٣- گرنگی و مفای فه کۆلینی:

[illegible]

۴- رېښا زافه کولینې:

ئەف قەكۆلىنە دچىتە د ئاستى پراگماتىكىدا ول دويىف رېبازا وەسفى - شىرۆقە كارى ول دويىف پولىنىكرنا مودىلا (ئوستن و سىرل) ى ھاتىبە ئەنجامدان.

۵- پرسپارٹن قہ کۆلینی:

- ئەرئى كردهيىن ئاخفتى وەك كەرەستەيە كى زمانى گشتى و رۆژانە رۆلى خۆ د پىكهينان زمانى ئەدەبىيىدا دبىنت ؟.

- ئە گەر كردهيىن ئاخفتى د هەردو زمانىن گشتى و ئەدەبىدا دهيئە بكارهينان، جوداھيا هەردو زمانان ل گەل يەك چيە ؟.

- بۆچى ھۆزئان د دەمى فەھاندنا ھۆزائىدا گەلەك جاران كىردەيىن ئاخفتى يىن نەراستەوخۇ بكاردەھىنىت؟
- ئەرى جەگەر خويى ئەف كىردەيە بۇ دورىستكرنا زمانەكى تايىبەتى يىن ھونەرى بكارهينايە؟
- رۆلى كىردەيىن ئاخفتى د زمانى ئەدەبى ب گشتى و زمانى ھۆزائى ب تايىبەتىدا جىيە؟

۶- یشکین فہ کو لینی:

ئەف قەكۆلىنە زىدەبارى پىشەكى و ئەنجامان ژ دو پىشان پىكدەيت، پىشكا ئىكى ب نافونىشانى، (كردهين ئاخفتى و جورين ئەوى) تىدا بەحس. كردهين ئاخفتى و جورين ئەوى ل دەف (ئوستن و سىرل)ى ھاتىنە بەحسكرن و پىشكا دوى ب نافونىشانى، (كردهين نەراستەوخو د زمانى ھوزانين جەگەرخونىدا). تىدا ھندەك دىرين ھوزانين نافىرى ھاتىنە دەستنىشانكرن و ل سەر كردهين ئاخفتى ھاتىنە پراكتىككرن.

۱- یشکا ئېڭى: كرده يېن ئاخفتى و جورىن ئه وى:

۱-۱ چہ مک و تیگہ ہی کردہ یین ئاخفتی: Speech Acts:

کرده‌یښ ئاخفتی ئیکه ژ بوارښ گرنګښ پراګماتیکی ((ئەف تیۆره دبښیت، کو د هەر پسته‌یه کي یان ګوتنه کیدا کریاره ک یان زیده‌تر هه‌یه و دیارکړنا جوړی کریاری ب رڼیا ده‌وروبه‌ریه. ئەف تیۆری رۆله کي دیار د پروسیسا به‌یوه‌ندیکړنیدا هه‌یه)) (عه‌ل، ۲۰۲۳: ۱۱).

ل ده‌ستپيځې كرده‌يښ ئاخفتنې، هه‌ڦواتا بو بۆ پراگماتيكي، يان زارافي پراگماتيک هه‌ر بۆ كرده‌يښ ئاخفتنې دهاته بكارهينان، له‌ورا ده‌مې باسې كرده‌يښ ئاخفتنې ده‌يته كرن، ئيكسه‌ر هه‌را مه‌ به‌ره‌ف گه‌وه‌ه‌ري پراگماتيكيڤه‌ دچيت، كو ل ده‌ستپيځې په‌يوه‌نديه‌ كا به‌يز يا مه‌زن ب تيورا كرده‌يښ ئاخفتنڤه‌ هه‌بو (احمد، ۲۰۱۲: ۱۰۷)، ده‌ستپيكا تيورا كرده‌يښ ئاخفتنې بۆ هه‌زرتن فه‌يله‌سووف ئه‌لماني (فيته‌گنشتاين) ي دزفرت، ئه‌ف چه‌نده‌ د به‌رتوكا ئه‌ويدا ئه‌وا ب ناوڤ

(فه‌کولینین فله‌سه‌فی)، کو‌ئوی ب‌شیوه‌یه‌کی گه‌له‌ک کورت به‌حسلی‌کریه و‌ئوی د‌ئه‌فی په‌رتوکییدا دو‌هزر پیشکیشکر نه‌وژی‌ئه‌فین ل‌خوارینه:

۱-‌ئو واتایا هیمایین زمانی ب‌شیوه‌یه‌کی فه‌بر ب‌په‌یفانقه د‌گرتای نوین.

۲-‌ئاخفتن واتایا کیریای د‌دهت (ارنست، ۲۰۱۴: ۱۳۳-۱۳۴).

که‌واته کرده‌یین ئاخفتنی بۆ‌چونه‌که، ئاخفتنی ب‌ئە‌نجامدانا کاره‌کی د‌دانیت، کو‌د‌هه‌میژا فله‌سه‌فا زمانیدا په‌یدابویه و‌هزرا سه‌ره‌کیا ئه‌فی بۆ‌چونی بۆ‌فله‌سه‌سوفی ئە‌لمانی (فیتگنشتاین)ی د‌زفیت، کو‌ئو‌گوتنی ب‌کردار ل‌قه‌له‌م د‌دهت (د‌زه‌ی، ۲۰۱۴: ۸۱). به‌لی ب‌شیوه‌یه‌کی گشتی ئه‌و‌تیگه‌هی پ‌راگماتیک ل‌سه‌ر هاتییه ئافاکرن، وه‌کو‌تیوره‌کا فله‌سه‌فیا زمانی ل‌سالیین پ‌نجیان ژ‌چه‌رخ بیستی ل‌سه‌ر دهستی "جون لانجشو ئوستن" یقه‌هاته دامه‌زراند (تومی، ۲۰۱۵: ۲)، نه‌وژی پ‌شتی د‌وازه‌وانه ل‌زانکویا "هارفارد Harvard" ل‌سالا (۱۹۵۵) ی پیشکیشکرین و‌پاشی ئه‌و‌وانه‌یه ل‌سالا (۱۹۶۲) ی د‌په‌رتوکه‌کیدا ب‌نافونیشانی "How to do think with words" کومکر (احمد، ۲۰۱۲: ۱۰۸). ئوستن ئاماژه ب‌ئو‌ی چهن‌دی د‌که‌ت و‌دیژیت: کیریاین ئاخفتنی بریتییه ژ‌چاوانیا رابون ب‌تشتان ب‌ریکا ئاخفتنی. کرده‌یین ئاخفتنی ئه‌و‌کرده‌یین گه‌هاندنینه و‌ئو‌گه‌هاندنه ده‌برینه ژ‌ه‌لوسته‌کی (Austen, 1962: 169) ژ‌ه‌ژی ئاماژه‌پ‌یدانیه پ‌شتی ئوستنی ((قوتایی ئه‌وی "سیرل- Searle" ی ل‌سالا (۱۹۷۹) ئه‌ف تیوره‌گه‌له‌ک پیشئیخست و‌داهینان د‌تیورا مامۆستایی خۆ‌دا ئە‌نجامدانه (سیرل) د‌ئو‌ی باوه‌ریدایه ئاخفتنا مرو‌فی تا راده‌یه‌کی زور کیریاین ئاخفتنی یین ئە‌نجامدانی تیدا هه‌نه، ئانکو‌ئو‌ ده‌برینی ب‌شیوه‌ی داخواری ده‌ینه پیشکیشکر پ‌زانینن ره‌سه‌ن و‌راست و‌دروستن و‌ه‌سف تیدا نوینه)) (عه‌لی، ۲۰۲۰: ۲). دیسان سیرل ده‌باره‌ی کرده‌یین ئاخفتنی دیژیت: به‌کیا په‌یوه‌ندیکرنا زمانی ب‌تنی په‌یقه‌ک یان رسته‌یه‌ک نینه، به‌لکو‌هاندانه بۆ‌په‌یقی یان رسته‌ی د‌نواندا کرده‌یین ئاخفتنیدا. هه‌وه‌سا کرده‌یین ئاخفتنی به‌ره‌ت و‌بناغه‌یه د‌په‌یوه‌ندیکرنا زمانیدا (Searle, 1979: 111).

واته د‌شایندایه بیژین تیگه‌هی کرده‌یین ئاخفتنی ل‌ده‌ف "ئوستن و‌سیرل" ی وه‌سا ده‌یته نیاسین کو‌(ئو‌مه‌به‌سته یا ئاخفتنکه‌ر ب‌هنده‌ک ییژه‌یین زاره‌کییین ده‌ستنیشانکری دیارد‌که‌ت) (صحراوی، ۲۰۱۴: ۲۸)، کو‌تیگه‌هه‌کی نوییه خودان شیوازه‌کی جفاکییه، ب‌درک‌اندنا ئه‌وی به‌جه‌ده‌یت، بۆ‌سه‌ر ئیخستنا کیریایا گه‌هاندنی، دیسان وه‌سا ده‌یته پ‌یناسه‌کرن کو‌((چالاکیه‌کا په‌یوه‌ندیانه ده‌برینی ژ‌دیتنا ئاخفتنکه‌ری د‌که‌ت ل‌ده‌می د‌ئاخفت و‌ده‌مان ده‌مدا کارتیکرنه‌کا دیار ل‌گوهداری د‌که‌ت و‌کارفه‌دانان ل‌ده‌ف دورست د‌که‌ت)) (محی، ۲۰۱۶: ۶۱). که‌واته ژ‌ئە‌نجامی ئه‌فان پ‌یناسه‌یان بۆ‌مه‌ دیار دبیت کو‌کرده‌یین ئاخفتنی ب‌تنی بۆ‌مه‌به‌ستا راگه‌هاندنا زانیاریان ب‌کارناه‌یت، به‌لکو‌هه‌ر رسته‌یه‌کا ده‌یته‌گوتن، چ‌یدبیت چهن‌دین کرده‌ ل‌گه‌ل ده‌برینا ئه‌وی رسته‌ی به‌ینه ب‌کاره‌ینان ئه‌فجا ئه‌و‌کرده‌یه چ‌ب‌راسته‌وخۆی یانژی نه‌راسته‌وخۆی به‌ینه ده‌برین.

۲-۱ گ‌رنگیای کرده‌یین ئاخفتنی:

د‌پولینکرین که‌فندا، واته به‌ری ر‌یازا ئه‌رکی زمان ژ‌ده‌وروبه‌ری ده‌اته فه‌قه‌تاندن، به‌لی تیورا کرده‌یین ئاخفتنی زمان بۆ‌چارچو‌فه‌ی کۆمه‌لایه‌تی فه‌گه‌راند، واته شیواز و‌ده‌می ئاخفتنی ل‌به‌رچاف وه‌رگرت، ئه‌ف چهنده‌ د‌پولینکرنا که‌فندا هاتوبه‌راموشکر. ژ‌ه‌ژییه بیژین کو‌کرده‌یین ئاخفتنی ((رو‌لی کارای له‌گواستنه‌وه‌ی زانیاری له‌نیوان ن‌ره‌ر و‌وه‌رگ‌دا به‌شیوه‌یه‌کی ئاشکرا و‌نااشک‌رادا هه‌یه. پیش ئوستن گوتن و‌قسه‌کان ته‌نها له‌چوارچو‌یه‌ی بۆ‌ته‌ی ر‌یمانی ناو

وشه به کارهاتوه کانی رسته کان زانیاری لیهه لده هیئجرا و دور له بارودوخ لیکدانه وهیان بو ده کرا، به لام که ئوستن هات؛ پیتی گوتین چوارچیوه و بارودوخ گوتنه که جوژی زانیارییه که مان پیده دات. بویه له تیوری کرده قسه ییه کان بارودوخ بریار له سهر گوتنیکي وهك: "ئهم چایه به راستی سارده" ده دات، ئه گهر ئهم گوتنه له وه رزی زستاندا بگوتريت، ئه واه واته (گازنده کردن) دیت، به لام ئه گهر له وه رزی هاویندا ئهم گوتنه ده برپر دیت، ئه واه واته (په سه نکردن) دیت)) (یول، ۲۰۱۶: ۸۴). ژبه رهندی لیکدانه قهیا واته و مه به ستا کرده یا ئه وئ گوتنی، پیدفیه پشت ب ئه وئ بارودوخ به ستنیت ئه وئ تیدا ده یته گوتن، بو نمونه؛ ((جگهره ناکیشی. "ئاخپهر جگهره کیشه و به وه رگر ده لیت: جگهره یهك ناکیشی. مه به ستی ئاخپهر زانیاری په یاد کردن نییه داخوا وه رگر جگهره ده کیشی. یان ناکیشی. به لکو مه به ستی ئهم گوتنه ئه وه یه؛ من جگهره یهك ده کیشم و فهرمو توش ئه و جگهره یه بکیشه.)) (حوسین، ۲۰۲۱: ۵۶).

زمان ب تئ نواندنا واقعی ناکهت، به لکو ب دروست کرنا ئه وان په یوه نندیین د ناههرا هاوبه شیئ ئاخفتنیدا هه یین، رادبیت هه روه سا د ناههرا ئه وان گوتننن ئه و به ره مه ده یین و ئه و گوتنه هه لگرئ هه وائی نینه، به لکو ئه ف چه نده دچیته د ناف سیسته می زمانیدا (ادراوی، ۲۰۱۱: ۷۶). له ورا د شیاندایه بیژین، کو مه به ست ژ بکارهینانا هه ر گوتنه کئ، پشت ب ئه وئ بارودوخ ئاخفتنکر و گوهدار تیدا گفتوگوئی دکن، ده ستنیت. که واته ل ئه فیرئ بو مه گرنگیا کرده یین ئاخفتنی ب ئه فئ شیوه ی دیاردبیت، کو چیدبیت ((گوتنیک له وانه یه مه به ستی راسپاردن، راکه یاندن، هه ره شه کردن، زانیاری دان، پرسیار کردن، فره ماندان، دلنیا کردن، به لپندان و ده یان مه به ستی دیکه به کاریت، بویه گرنگی کرده قسه ییه کان پیمان ده لیت؛ ده بیت جیاوازی له فوری ده برپین و مه به ست له ده برپین یان گه یاندن مه به ست بکه یین)) (ته و فیک، ۱۹۹۵: ۴۰).

ده رباره ی کرده یین ئاخفتنی د زمانی ئه ده بیدا، گرنگیا ئه وئ ((بو ئه ده بی و تیورا ئه ده بی ده یته تیبینکر کو په یوه نندیا کریارن ئاخفتنی ب ئه ده بی و تیورا ئه ده بیقه بو (ئوستن)ی نا زقریت، به لکو ل گهل (سیریل)ی ده ستپیکر و ل گهل نقشئ— سئی ئه کتیف بو، وه کو (گرایس و فان دایک)ی پشتی فه کولینن پراگماتیکی و کریارن ئاخفتنی به رفره هوبین و گرنگیا ئه فان هه ردو بابه تان د بیا فئ ئه ده بیدا ده ستپیکر و دیاربو)) (شیرزاد سه بری عه لی، ۲۰۲۳: ۲۸). ژ هه ژیه ئامازه ی ب ئه وئ چه ندی بده یین، کو ((هه ر (مه به ستی) د کریارن ئاخفتنیدا یا هاریکاره بو دیارکرنا تایه تمه نندیین گوتارا ئه ده بی. هه روه سا کریارن ئاخفتنی جه ختی ل سهر سه رنجرا کیشانا بکارهینانا زمانی دکهت، ب ئه وئ وه سفئ چالاکیه که و جیهانی سالو خدکهت، ئه وژی وه که ه فئ زمانی ئه ده بییه)) (هه مان ژیدهر و هه مان لاپه ره).

ژ هه ژئ گوتنیه، کو خالا زمانی ئه ده بی ژ زمانی رۆژانه جودا دکهت، ئه وه کو زمانی رۆژانه گشتیه و ی ئه ده بی تایه تیه، ئانکو زمانی رۆژانه پشت به ستی ب ریزمانی و واتایا لۆژیکی- فره هنگی و به ر ئاقل دکهت و زمانی ئه ده بی به رۆقازی بنپیکر و گوهندانه ب ئه وان یاسا و ریسایین زمانی گشتی یین به ربه لاف، که واته پتریا کرده یین نه راسته وخو ئه وین د زمانی رۆژانه دا بکارده یین، هه ر هه مان ده برپینن ئه ده بییه چوبه د ناف زمانی رۆژانه دا، چونکی ئه گهر زمانی ئه ده بی ل سهر بنه مای هه لپارتن و لادانان ئاقاببیت و لادانزی وه ک کرده یه کا نه راسته وخو به یته هژمارتن؛ ئه فه زمانی رۆژانه یی قالا نینه ژ ئه فان لادانان، ب ده برپینه ک رۆنتر ئهم دشین بیژین ئه گهر زمانی ئه ده بی ۸۰% لادان و کرده یین نه راسته وخونه، زمانی رۆژانه ژئ ۱۰۰% یی سروشتی و پیقه ری نینه، به لکو ۲۰% لادان و نه راسته وخو ی پیقه دیاره، ئانکو گه له ک ژ ده برپینن د زمانی رۆژانه دا بکارده یین وه ک گه له ک کرده یین نه راسته وخو، هه مان ده برپینن زمانی ئه ده بی و تایه تیه. زمانی رۆژانه و ئاسایی بو مه ره ما کاروبارن پیدفی یین رۆژانه ده یته بکارهینان، به لی زمانی هۆزانی زمانه کئ هه لپارتی و ملکه چی چ یاسا و ده ستورن ریزمانی نینه، زمانی هه ست و سوز و ئاشوپ و کارتیکرنیه بو مه به ستا

جوانکاری و هونه‌ری ده‌یته بکاره‌ینان. (سلیمان، ۲۰۲۱، ۹۳). ئانکو هۆزانفان هه‌رده‌م یخ ئازاده د چه‌وانیا هه‌لبژارتن و بکاره‌ینانا په‌یفاندا و پتریا جاران په‌یاما خو ب شیوه‌کی فه‌شارتی و نه‌پاسته‌وخۆی دهر‌دب‌یت، داکو په‌یاما خو سه‌رنج‌راک‌یشتر بۆ وه‌رگری فه‌گوه‌یزیت، واته‌ گرنگییا بکاره‌ینانا ک‌رده‌یین ئاخفتنی یین نه‌پاسته‌وخۆ د زمانێ هۆزانفاندا د ئه‌وی چه‌ندیدا بۆ مه‌ دیار دب‌یتن، کو گه‌له‌ک جاران هۆزانفان ک‌رده‌یین ئاخفتنی یین نه‌پاسته‌وخۆ بۆ هندی بکاره‌ینیت، داکو هۆزانا ئه‌وی یا سه‌رنج‌راک‌یشتر بیت و خوانده‌فانی سه‌رقال بکه‌ت ب تیگه‌ه‌شتنا واتایا ئه‌وی، یانژی هۆزانفان گه‌له‌ک جاران د نا‌فا هۆزانفاندا دهر‌ب‌یی ژ بارێ دهر‌وینی خو دکه‌ت ب ره‌نگه‌کی فه‌شارتی بۆ هندی ئه‌وی نه‌ف‌یت دیاربکه‌تن کا مه‌ره‌م ژێ کبیه و به‌حسی کی یان چ دکه‌ت. له‌ورا ئه‌گه‌ر به‌ریخۆ بده‌ینه‌ زمانێ هۆزانی پتریا جاران هۆزانفان هونه‌رین خوازه، خواستن، درکه‌ یان لیکچواندن بکاره‌ینیت بۆ هندی هۆزانا ئه‌وی ب شیوه‌کی نه‌پاسته‌وخۆ و فه‌شارتی واتای بگه‌ینیت، ئه‌فه‌ژی هونه‌ری نفیسینا هۆزانا سه‌رکه‌فتیه‌ ل ده‌ف هۆزانفانی، هه‌روه‌سا ئه‌ف هونه‌ره‌ ب خو د بنه‌ ک‌رده‌یا نه‌پاسته‌وخۆ کو رۆله‌کی مه‌زن و سه‌ره‌کی د دروستکرنا شیوازی ئه‌ده‌بیدا دگیرن.

۱-۳ ئه‌رک‌ین ک‌رده‌یین ئاخفتنی:

ک‌رده‌یین ئاخفتنی وه‌کو هه‌ر دیارده‌یه‌ کا زمانێ چه‌ند ئه‌رک هه‌نه، هه‌روه‌کی (مۆلیگان) دب‌یژیت: کو ک‌رده‌یین ئاخفتنی پینچ ئه‌رک هه‌نه‌ ئه‌وژی (ئه‌رکی راگه‌ه‌اندنی، ئه‌رکی، نواندن، ئه‌رکی هه‌سته‌دهر‌ب‌یی، ئه‌رکی ئاراسته‌کرنی، ئه‌رکی پینگیرک‌رنی) (Mulligan, 1987: 53). به‌لی ب شیوه‌یه‌کی گشتی ک‌رده‌یین ئاخفتنی چه‌ندین ئه‌رک هه‌نه‌ ل خواری دی هه‌ولده‌ین هنده‌ک ژ ئه‌وان ئه‌رکان دیاربکه‌ین:

۱- ئه‌رکی دهر‌ب‌یی: ئیک ژ ئه‌رک‌ین ک‌رده‌یا ئاخفتنی ئه‌وه‌ کو چ‌یدب‌یت د ک‌رده‌یا ئاخفتنیدا ئارمانجا ئاخفتنکه‌ری دهر‌ب‌یی ژ خوه‌یاتیا خوه‌ بکه‌ت، مینا (ل‌ی‌بورین خواستن، په‌شیمانی، رازیون و ره‌تکر، خوشی... هتد.) (الحسن، ۲۰۰۱: ۱۸۳)، بۆ نمونه:

- ئه‌ز په‌شیمانم ژ ئه‌وی کارێ من کری - دی بلا من وه‌ نه‌ک‌ربا. (په‌شیمانی).
- سوزب‌یت چ جارین دی ئه‌فی کاری نه‌که‌م. (ل‌ی‌بورین خواستن و سوزدان).

۲- ئه‌رکی کارتی‌ک‌رنی: دیسان چ‌یدب‌یت د ک‌رده‌یا ئاخفتنیدا ئارمانجا ئاخفتنکه‌ری ئه‌و چه‌نده‌ بیت، داکو کارتی‌ک‌رنی ل گوهداری بکه‌ت بۆ ئه‌وی چه‌ندی داکو هه‌لو‌یسته‌کی وه‌رب‌گیریت، یانژی بیروبو‌چونین خوه‌ بگوه‌وریت، یانژی کاره‌کی دی بکه‌ت، (الحسن، ۲۰۰۱: ۱۸۳)، بۆ نمونه:

- ئه‌ف خانیه‌ گه‌له‌ک دلۆپان دکه‌ت.

ئه‌ف رسته‌یه‌ دهر‌ب‌یی ژ هندی دکه‌ت، کو گوهداری ئاگه‌هدار بکه‌تن داکو ئه‌وی خانی نه‌ک‌ریت.

۳- ئه‌رکی هاندانی: کریارین ئاخفتنی ب لفینا هه‌سته‌ و سوزان رادبن و د ئه‌نجامدا ئه‌رکی هاندانی دگیرن. ئانکو گوهداری به‌ره‌ف ئارمانجه‌کی هانداده‌ن. وه‌کو کریارین (داخوازی، هاندان، هه‌سته‌دهر‌ب‌یی.. هتد)، بۆ نمونه:

- ما چیه‌ هه‌که‌ فی جاری تۆ سه‌ربه‌که‌فی؟ (داخوازی).

۴- ئه‌رکی هشیارک‌رن و ترس دهر‌ب‌یی: د ئه‌ف‌یریدا هنده‌ک ژ کریارین ئاخفتنی ئه‌رکی هشیارک‌رنی دب‌ینن و گه‌له‌ک ژ ئه‌وان دب‌نه‌ ئه‌گه‌ری تیکچونا روخساری گوهداری. وه‌کو (قه‌ده‌غه‌ک‌رن، هوشداری، گه‌فکر... هتد) (عه‌لی، ۲۰۲۳: ۲۲)، بۆ نمونه:

- دی ته‌ بینم. (گه‌فکر).

- جارهك دى ئەز نا بېژم ته وه نه كه. (هوشدارى).

۵- **ئەركى رازىكرنى:** ئاخفتنكه زمانى ب مەبهست و ئارمانجىن جوراوجور بكاردهينيت، ئيك ژ ئارمانجىن بكارهينانا زمانى رازىكرنه ئەرستو ئيكه ژ ئەوان فەيلەسوفىن كەقنىين باس ل گرنگيا رازىكرنى د پرۆسىسا پەيوەندىكرنىدا كرى كو ئازراندنا هەست و سوزان رۆله كى زۆر د ئەنجامدانا ئەویدا هەيه (ئەحمەد و محەمەد، ۲۰۲۳: ۸). بۆ نمونه:

- چەند ماموستايە كى زيرەك و ژيهايتيه ؟ (پەسن بۆ رازىكرنى).

۶- **ئەركى پەيوەندىكرنى:** پەيوەندىكرن پشكداركرنه د نافبەرا ئاخفتنكه و گوهدارىدا د هزر و بير و زانيارى ... هتد دا. و ليكگوهورينا زانيارى و هزر و بيرانه ب رىكا زمانى هەقپشك يى د نافبەرا ئەواندا چ بېژەيى بيت يان نه بېژەيى كو دبىته ژىدەرى تىگەهشتى د نافبەرا ئەواندا. ب واتايە كا دى مەبهستا سەرەكى د داهينانا زمانيدا، تىگەهشتا دەورو بەرى مروفي و پەيوەندىكرنه ب خەلكى هەف زمان واتە زمان بۆ پەيوەندىكرنى ل گەل دەورو بەرىدا دەيتە بكارهينان (فتاح، ۲۰۱۱، ۲۳). ژهەزىبە بېژىن پترىيا زمانفانان جەختى ل سەر ئەوى چەندى دكەن، كو زمان ژ دەرڤەى پەيوەندىكرنى هيج ئەركە كى دى جىبەجى ناكەت، واتە هەمى ئەركىن دى يىن زمانى بۆ خزمەتا پەيوەندىكرنىته.

۷- **دەربىنا بارى دەرونى يى ئاخفتنكهرى:** گەلەك جارن (ئاخفتنكه ر - هوزانفان) هوزانى وه كى ئامرازە كى بۆ دەربىنا هەستان بكاردهينيت، واتە هوزانفان زمانى بكاردهين بۆ لفاندنا هەستى گوهدارى يان خوئەرى ئەفجا چ خوشى، خەم، حەزژىكرن، پەسن... هتد بيت. داکو بگەهيتە ئەوى مەبهستى يا ئەوى دڤيت. بۆ نمونه:

- كەسى جوانيا چاڤىن ته نينه (پەسنكرنا ئافرهتى).

۸- **ئەركى خەملاندنى:** ئيك ژ ئەركىن دى يىن گرنگ يىن كردهين نەراستەوخو پى رادبن، خەملاندنا زمانىيە د دەقى ئەدەبىدا كو زمانى دكەته زمانە كى هونەرى يى جوان و خۆدان شىوازە كى ئەدەبى. مەبهست ژ ئەقى ئەركى جوانى و چىژ بەخشىنە، كو گەلەك جارن ئەف كردهبە ب رولى گەهاندنا خوشى و جوانىيى بۆ وەرگرى رادبىت نەخاسمە د زمانى هوزانيدا، هوزانفان ژبلى مەرەما گەهاندنا پەيامە كا دياركرى، ئەوى پەيامى د چارچوڤەيه كى هونەرىي جوان وخەملاندنيدا دادرىت بۆ هندی وەرگر پتر پتفە سەرقال ببىت و سەرنجا ئەوى رابكىشيت ژ ئەگەرى پەيدابونا چىژە كى د دل و دەرونى ئەويدا.

۱- ۴ ئۆستن و كردهين ئاخفتنى:

تيورا كردهين ئاخفتنى ژ لايى "ئۆستين" يڤه وهك بەرسڤدانەك بۆ ديتنا بەربەلاڤا فەيلەسوفىن (الوضعية المنطقية) سەرهلدا، كو (ب ديتنا ئەوان زمان ئامرازە كه بۆ وئەكرن و سالوخدانا دورھىلى جىهانى ب رستەيا راگەهاندنى، كو بريارا راستى و درەوى ل سەر دچەسپيت) (رؤبول، موشلار، ۲۰۰۳: ۲۸). ب باوہرا ئەوان زمانى ب تى ئەركەك يى هەى، ئەوژى سالوخدانا جىهانىيە، سالوخدانەك كودبىت راست يان درەوبىت، بەلى ب دەرکەفتنا تيورا كردهين ئاخفتنى، ئەف ديتنا كلاسكىي يا ب تى زمانى وهك ئامرازەك بۆ سالوخدان و راگەهاندنا تشتە كى ژ دورھىلى ددانيت، هاتە گوهورين، كول دەف "ئۆستين"ى ئەركى زمانى نه ب تى ئەفەيه، بەلكو (ئامرازە كه بۆ ئافكرن و كارتىكرنا جىهانى، د ئەقى ديتنا خۆدا ب هزرا فەيلەسوفى زمانى "فيتگنشتاين"ى خودانى هزرا "يارين زمانى" كاريگەر، ديتنا ويژى ئەو بو: زمان نه ب تى ئامرازە كه بۆ سالوخدانا جىهانى، بەلكو چەندىن ئەركىن دىين هەين، وهكو پرسىار، فەرمانكرن، داخوازى، سوپاسى، پىرۆزبايى، هشىاركرن و... هتد) (تومى، ۲۰۱۵: ۵). ل سەر ئەقى ديتنى ("ئۆستين"ى كارى خوە ب ڤەديتنا جوداهين د نافبەرا بېژەياندا (كرده) دەستپىكر، كو يا ئىكى راپورتىيە و يا دوپى د ڤورمىدا وهكى وئە بەلى د ئەركىدا ژى جودايە، چونكى ئەو نه چ هەوالا رادگەهينيت و نه سالوخدانا جىهانى دكەت) (ضبيى، ۲۰۱۵: ۷۸). هوسا

"ئۆستن" خویا دکەت کو گەلەك پەیف و پستەیین زمانی سالوخدانا چ تشتی ناکەن و پیفه‌ری راستی و دره‌وێزی ل سەر ناچه‌سپیت، ئانکو بۆ سالوخدانا دورھێلی ناھیتە بکارھینان، چ زانیاریان ژ رەوشا چوپی یان یا داھاتییا دورھێلی نایێژن، بەلکو ئەوێ رەوشی دگۆھۆرن، وەك رستا (دیژمەتە بۆ دەنگ ببە)، ئەف رستە ھەولاً سەپاندنا بۆ دەنگیی ل سەر گوھداری دکەت، ئانکو ھەولاً گوھۆرینا ئەوێ ژ رەوشا ب قەرەبالغ بۆ رەوشا بۆ دەنگیی د دورھێلیدا دکەت، (رۆبول و موشار، ۲۰۰۳: ۳۰) و پیفه‌ری راستی و دره‌وێ ل سەر ناھیتە چەسپاندن.

ژ دیتن و بوچونا "ئۆستن"ی خویا دبیت، کو ھەر رستەییەك چەندین کردەیین جودا ھەلدگریت، ئەفجا راگەھاندن یان فەرمانکرن، یانژی پرسیار (ھەوآل یان دارشتن)بیت (عەلی، ۲۰۱۱: ۷۲). ل سەر ئەف بنەمای "ئۆستین"ی کردەیین ئاخفتی ل سەر ئەفان سی جۆرا دابەشکرن:

أ- رستەیا راگەھاندن- Declarative: بۆ راگەھاندن و بەلافکرن و گەھاندنا زانیاریان و فەگیرانا چیرۆکان و... ھتد. ب کاردھیت.

ب- رستەیا پرسیار- Interrogative: بۆ وەرگرتنا زانیاریان د رتیا بەرسفا وەرگریا ب کاردھیت.

پ- رستەیا فەرمانکرن- Imperative: بۆ ئارەزويا ئاخفتنکەری، کو کاریگەریی ل وەرگری بکەت ل دەمی بھیت د رتیا داخوازی و فەرمان و پێشنیار و... ھتد بکاردھیت.

ب باوہرا (ئۆستن)ی ئاخفتنکەر د دەمی ئاخفتنیدا، سی کردەیان ئەنجامدەت، ئەوێ پیکدھین ژ کردەیین (گوتن، مەبەست و کارتیکن) خەروەکی ل خزاری دیار:

۱- کردەیا گۆتی- Locutionary Acts: ئامارەیی ددەتە واتایا ئەوان فونیمین دروستکری، ھەروەسا پەیفین ئەوێ کردەیا ئاخفتن ژئ دروستبوی. ئانکو نواندنا پیکھاتەیا ھاتییە گوتن بخۆفەدگریت (عەلی، ۲۰۲۳: ۱۶). ھەروەسان د ئەف جۆری کردەیدا ئۆستن دیژیت: د ئەف جۆری کردەیدا چەند دەنگەك ب شیوہی نمونەیا کا واتادار و ل دویف پیکھاتەیا کا ریزمانی پیکدھیت واتە ب چالاکییە کا زمانی دھیتە دانان و ل دویف پیکھاتا ئەوێ واتا پ دھیتە بەخشین (Austin, 1962:95) دەربارەوی ئەف جۆری "سیرل" دیژیت: کردەیا گۆتی بریتییە ژ بکارھینانا (مۆرفیم، پەیف)ان ئانکو لایەنی دەنگی و ریزمانی و فەرھەنگی بخۆفەدگریت. (Searle, 1969:24).

۲- کردەیا مەبەستی illocutionary Acts: ئەف کردەیا مەبەستا فریکەری ژ رستەیی دیار دکەت، ئەف کردەیا واتایا نافەرۆکا کردەیین ئاخفتن دھیتە ھژمارتن، چونکی ئەف کردەیا گۆتەکی رادپەرینیت (مستەفا، ۲۰۲۲: ۵۶).

۳- کردەیا کارتیکن- Perlocutionary Acts: ئەو کارتیکنە، ئەوا کردەیا زمانی ل وەرگری دکەت، ئانکو ئەوا ژ گۆتی بەرھەمدھیت، ئەو کارتیکنە ئەوا ژ کردەیا مەبەستی ب دەستفەدھیت و کارتیکنە ئەوێ ل سەر گوھدارییە (بوقرە، ۲۰۱۲: ۹۸).

واتە ئەو ئاخفتنا خەلک ل دەمی پەیوەندیکنیدا دیژن، ژ سی کردەیان پیکدھیت ئەوێ: کردەیا گۆتی، کردەیا مەبەستی، کردەیا کارتیکنی. (Horn. and Gregory, 2006, 56). بۆ نمونە:

رستەیا (کیزەیک یا د ناف شوربیدا) ئەف کردەیین ل سەری ب ئەف رەنگی ژئ دەرەدکەفن:

- کردەیا گۆتی: ئەف ئەوێ چەندی بۆ مە دیاردکەت، کو ئەو پەیفین د ئەف رستەیدا ھاتین واتایین ئەوان یین فەرھەنگینە. ئانکو واتایین (سیمانتیکینە).

- کردەیا مەبەستی: ئەفە ئەوێ چەندی بۆ مە دیار دکەت، کو ئاخفتنکەر سکالای دکەت و ی تۆرەیه بەرامبەر ئەفە تیشی رویدای.

- کردەیا کارتیکرنی: ئەف کردەیه د ئەف رستەپیدا بۆ مە دیاردکەت، کو (گۆهدار-گەرسون) چیدبیت لیپورینی ژ بکری بخوازیت بەرامبەر ئەف چەندی، یان دی بکر لیپورینا ئەوی قەبیل کەت یانزی دی ئیھانا ئەوی کەت.

ب شیوەیه کێ گشتی (ئوستن) ی تیۆرا کردەپن ئاخفتنی دابەشی پینچ پولان کریه، کو ب گۆتن و درکاندا ئەوان ئاخفتنکەر مەبەستا خوہ پێ بجەدھینیت: (بلانشیە، ۲۰۰۷: ۶۲). ئەوژی ئەفین ل خوارینە:

۱- **حوکومدان-Verdictives**: ئانکو بریاردان ل سەر دورھیلی، ئەوژی دەرئێخستنا فەرمانی، بێ گونەھکرن، تومە تبارکرن، پەسەندکرن، تێگەھشتن، تەخمینکرن، پولینکرن، دەسنیشانکرن، وەسفکرن، و شۆفە کەرن و حوکمەدان و... ھتد بخوڤەدگرت. بۆ نمونە:

- تو ھاتیہ دەستنیشانکرن وەکو رێفەبەرێ قوتابخانی.

۲- **بریاردان-Exercitives**: بریاردان کاری ب جھهینانا حوکمەدانیہ، لی جودانە ژ خالا ئیکێ، ئەوژی داخازکرن، ئاموزگاریان، دەستکارکیشان، نافلینان، دەرئێخستن، گرتن و فە کەرن، بخوڤەدگرت.

- بریارا دەستکارکیشانا تە ھاتەدان.

۳- **پەیمانەدان-Commissives**: ئەفە ئاخفتنکەری ب پێرابونا رەفتارە کێ یان کارە کێ پێگێردکەت، وەکو سویندخوارن، سوزدان، گرێبەست و رۆژبەست و... ھتد.

- سوزبیت چ جارین دیتەر خەلەتیا نە کەم.

۴- **رەفتار-Behabitives**: ئەفە تاییەتن ب رەوشتی ئاخفتنکەریفە و ب رەفتارین کەسی بەرامبەر فە دگێریداینە، وەکو: لیپورین، سوپاسی، پیرۆزیای، رەخنە، چەپەلەلیدان... ھتد.

- سوپاس بۆ ھاریکاریا تە ل گەل مەن کری.

۵- **رۆنکەرن-Expositives**: ئەو کارن یین تاییەت ب رۆنکەرنیفە، رۆنکەرنای بیروبوچونان، ئاشکراکەرنای بکارھینانا پەیفان وەکو: تە کەزکەرن، رەدکەرن، چاککەرن... ھتد (Austen, 1962, 152-16).

- ئەز ئەفە کاری دوبارە ناکەم.

کارین "ئوستن" ی دەستپیکە کا راستەقینەیا پراگماتیکی بون، ھەرچەندە ئەو نە گەھاندە قوناغا تەمامی و دوماھیی، لی شیا یاسا و بنەمایین سەرەکیین ئەفە تیۆری دەستنیشانکەت، پاشی قوتابیێ ئەوی "سیرل" بۆ تەمامکەری ئەوی و

پیشفەبر و رەھەندین نوی دانی، کو د چەند بابەتین دیاردا بۆچونین جودا ژ یین مامۆستای خوە ھەبون.

۱- ۵ سیرل و کردەپن ئاخفتنی:

ئەگەر شانازی و گەشەپیدانا تیۆرا کردەپن ئاخفتنی بۆ (ئوستن) ی بزقريت، بەلی قوتایی ئەوی (سیرل) ی پۆلە کێ مەزن د پیشئێخستنا ئەفە تیۆریدا ھەبو (کرازی، ۲۰۱۸: ۵۰). (سیرل) ی بۆچونین (ئوستن) ی بەرفەرھکەرن و د پەرتوکا

خودا ئەوا ب نافی (The speech Acts) نیشانەدان. پشی (ئوستن) ی (سیرل) ب کاری دوپی دەیتە ھژمارتن ل سەر تیۆرا کردەپن ئاخفتنی (ئەحمەد، ۲۰۲۳: ۱۷۰). ب شیوەیه کێ گشتی گرنگترین خالین پیشفەبرنا تیۆرا نافیری ل دەف

"سیرل" ی ئەو بون کو:

أ- کردەیا مەبەستی وەك بچوێکترین یە کەیا گەھاندن یان پەیوەندیای زمانی ھەژمارت.

ب- دبینیت کو کردهیا ئاخفتنی نه ب تنی مه به سستا ئاخفتنکهری فه دگریت، به لکو به رفره هتره و ب که لتوری زمانی و جفاکیزیشه دهیته گریدان.

پ- کردهیا ئاخفتنی ل سهر چار پشکان دابه شکر کو ب دیتنا ئهوی دهی مه رستهیه کی دیژین یان گوتنه کی دئاحفین، ئه م ب چار کاران رادبین، ئه وژی پیکاهاتینه ژ (کردهیا گوتنی، کردهیا رستهیه، کردهیا مه به سستی، کردهیا کارلیکرنی) (نحله، ۲۰۰۲: ۴۷).

ب شیوهیه کی گشتی (سیرل) ی، "کردهیپن ئاخفتنی" ب سهر پینج پولاندا دابه شکر (بلانشیه، ۲۰۰۷: ۶۶). ئه وژی ئه فین ل خوارینه:

۱- **کردهیا نواندن- (Assertive):** ئه ف کردهیه ئاخفتنکهر د ئهوی باوه ریپدایه ئه و دهر پینا ئه و دیار دکهت یا راسته، به لی چیدبیت ژلای که سه کی دقه راستی و نه راستیا ئهوی بهیته هه لسه نگاندن، کردهیپن ئه فی جوری: (دوپاتکر، راگه هاندن، راستی و دره و، بیروبوچون، ... هتد)، بۆ نمونه:

- ته که زلی ل سهر بۆچونا ته دکه م.

۲- **کردهیا ئاراسته کرن- (Directives):** د ئه فی جوری کردهیپدا ئاخفتنکهر هه وئددهت گوهداری ئاراسته بکهت، کو کاره کی د بهر ژه و هندییا ئاخفتنکهریدا ئه نجامدهت. کردهیپن ئه فی جوری: (پرسیارکر، داخوازیکرن، فه رمانکر، ئاموزگاریکرن، شیره تکر، ئاگه هدارکر، رکا به ری... هتد)، بۆ نمونه:

- بی زحمهت دی ده مژمیر چهند چینه ئاهه نگی؟

۳- **کردهیا پیگریکرن- (Commissives):** د ئه فی جوری کردهیپدا ئاخفتنکهر گوهداری پیگریدکهت کاره کی د ئایندهیدا ئه نجام دهت. کردهیپن ئه فی جوری: (سویندخوارن، گه فکر، سوزدان، پیشکیشکر... هتد)، بۆ نمونه:

- دی هه ردو چافین ته ب جوت دهریخم.

۴- **کردهیا راگه هاندن- (Declaratives):** د ئه فی جوری کردهیپدا دهی دهیته دهر پین کارین مه زن ل دویدا رویددهن دبیه ئه گهر، کو هنده ک گورانکاریپن مه زن ژ پیدایه بن. کردهیپن ئه فی جوری: (راگه هاندنا شه ری، ماره کرن، هه رامکر، هه لالکر، پیشنیازکر... هتد)، بۆ نمونه:

- ئه فرو دی شه ری نافخوی رویدهت.

۵- **کردهیا هه سته رپینی- (Expressive):** ئه ف جوری کردهیپ دهر پینی ژ باری دهرونی یان هه ستین ئاخفتنکهری سه بهارهت دوخه کی دیارکری دگه هینیت، کردهیا هه سته رپینی سه رنجا ئهوی ل سهر دهر پینا هه ست و هه لویست یانژی کارقه دانا سوزدارییا ئاخفتنکهریه. کردهیپن ئهوی: (سوپاسیکرن، پیروزباهیکر، لیویرینخواستن، به هیداری، نه رازیون، بخیرهاتن) (Searle, 1976, 10, 16). پاشی (سیرل و فاندهرقیگن) ی کردهیپن ئاخفتنی یپن ئه فی جوری زیده کرن و ئه ف کردهیه دابه شکر ل سهر: (لیویرینخواستن، سوپاسیکرن، به هیداری، پیروزباهیکر، گازنده کرن، خه مگینی، دیارکر نه رازیونی، نه رازیون، شانازیکر، ئه زمانخوشی، په سنکر، بخیرهاتن و سلا فکر) (Searle and Vanderveken, 1985: 211)، بۆ نمونه:

- شانازی ب کوردبونا خو دبه م.

۱-۶ جۆرین کردهیپن ئاخفتنی:

وهك ئامازه پی هاتیه دان، کردهیپن ئاخفتنی ل دهف "ئۆستن" ی ل سهر جۆرین پرسیاران هاتینه دابه شکر کو دبه سی جۆر، ئه وژی: (راگه هاندن، پرسیار، فه رمانکر) ن، ل دهف "سیریل" ی د ئه فان هه رسی جۆراند ئه گهر

په يوه نديه كا ئيكسهرو راسته وخو د ناقبه را فورمى رسته ي و واتا يا نه ويذا هه بو، ل نهوى دهى دى كرده يا ئاخفتنى يا راسته وخو بۆ مه دياربيت، به لى نه گهر په يوه ندى د ناقبه را فورمى رسته ي و واتا يا نه ويذا نه راسته وخو بول نهوى دهى دى كرده يا ئاخفتنى يا نه راسته وخو بۆ مه دياربيت (yule, 2017: 541-547). د رهوانى ژييدا نه ف رهه ندى پراگماتيكي "واتا يا راسته قينه ي و واتا يا خواستن يان خوازه ي" فه دگريت، كو "سيرل" ئامازى پيددهت و جوداهيى د ئيخهت د ناقبه را دو واتا يندا (راسته قينه ي و خوازه ي)، خو يادكهت، كو واتا يا راسته قينه ي نه وه كو واتا يا رسته ي و مه به ستا ئاخفتنكه رى به رامبه رى ئيكبن، گوهدار ب ئاشكراني تيبگه هيت، به لى واتا يا خواستن "خوازه ي" به روفازيه و گوهدار نه شيت ب ساناهى ژ واتا يا راسته قينه ي به ره ف نهوى واتايى بچيت يا ئاخفتنكه رى دابه پال ئاخفتنا خو. وه كى نه ف رسته يا ژيرى: (ئازاد ي دهستكورتته).

واتا يا راسته قينه ي نه ف رستى ژ فورمى نهوى ئاشكرايه، هه والى دهستكورتيا ئازادى ل گهل سالوخدانا نهوى رادگه هينيت، به لى د راستيدا نه ف رسته يه ژ نه ف تيبگه هشتى ده ريزدبيت و به ره ف چه ندين مه به ستين رهوانى ژييه دچيت و ديژيت (ئازاد ي ب دهسته لاته)، ههروه سا ژ لايى پراگماتيكي فه كرده يين نه راسته وخو ئاشكرادكهت، دبيت (ئاگه ي) بيت كو ئازاد ي ب دهسته لاته، يان (ئاموزگارى) بيت كو گوهدار كاره كى ژ شيانيت نهوى پتر پ نه ده ته كرن، يان (داخوازى) بيت دا هاريكارييا نهوى بكهت يان (لومه) بيت بۆ گوهدارى بۆچى تو هاريكارييا نهوى ناكه ي. ب شيويه كى گشتى كرده يين ئاخفتنى ل سه ر نه فان دو جوړين سه ره كى دابه ش دبن:

۱-۶-۱ كرده يين ئاخفتنى يين راسته وخو - Direct speech acts:

د نه ف جوړى كرده ييدا، پيدفييه فورمى رسته ي ل گهل مه به ستا ئاخفتنكه رى به رامبه ريت، ئانكو نهوتشتى ئاخفتنكه ر ديژيت ي گونجاي بيت ل گهل مه به ستا نهوى، واته ((د كرده يين ئاخفتنى يين راسته وخو د مه به ستا ئاخفتنكه رى ب ئاشكراني دياردبيت، نه فجا ب ريكا رسته يا راگه هاندين يان پرس، يان فه رمانكرن بيت، ب واتا يه كا دى د نه ف جوړى كرده ييدا ب ريكا فورمى رسته ي مه به ستا ئاخفتنكه رى ئاشكرا و دياردبيت)) (عه لى، ۲۰۱۴: ۲۰۴). بۆ نمونه:

- رسته يا راگه هاندين: نه خير نه ز ل گهل هه وه ناهيم. (نه فيكرن)

- رسته يا پرس: بۆچى ته گوھى خوه نه دا من؟ (پرس)

- رسته يا فه رمانكرن: ب زه حمهت ده رگه هى بگه. (داخوازى)

ئانكو نه ف كرده يه ب ريكا فورمى نه خير، بۆچى، ب زه حمهت، سوزدان) جوړى كرده يا ئاخفتنى ب شيويه كى راسته وخو هاتينه دياركرن.

۲-۶-۱ كرده يين ئاخفتنى يين نه راسته وخو - Indirect speech acts:

د نه ف جوړى كرده ييدا، رامانا رسته ي ل گهل مه به ستا ئاخفتنكه رى ناگونجيت (نحله، ۲۰۰۲: ۵۰)، ئانكو (د كرده يين ئاخفتنى يين نه راسته وخو د مه به ستا ئاخفتنكه رى ب ريكا فورمى رسته ي ديار ناييت، به لكو ئاوازه رۆله كى گرنگ تيدا دبينييت، نه فجا چ نه و رسته يه (راگه هاندين) يان (پرس) يان (فه رمانكرن) بيت (عه لى، ۲۰۱۱: ۷۴). بۆ نمونه:

- رسته يا راگه هاندين: نه ف ترومبيله مه كينا نهوى يا رابوى. (هشياركرن).

- رسته يا راگه هاندين: ته هاريكارييا دوژمنى كر. (گله و گازنده).

- رسته یا پرس: هیشتا تو نه هاتی. (گله و گازنده).

- رسته یا فرمانکرنی: ئەفرۆ ئیکگرتنا مه ژ هه می کاره کێ دی فەرتره، (ئاگه هدارکرن).

- رسته یا فرمانکرنی: مه دقیت ئەم ببینه دهولهت، (داخوازی).

وه کول سه ری دیار هه ر جوړه کێ رسته ییدا چه ن دین کرده یین ئاخفتی دیاردین، لی د ئەڤی ڤه کولینیدا داکو ڤه کولینا مه گه له ک درێژ نه بیت، ب تنی مه کرده یین ئاخفتی یین نه راسته وخو یین وه رگرتین.

۱- 7 هوکارین بکارهینا کرده یین ئاخفتی یین نه راسته وخو:

کرده یین ئاخفتی ئەوین ب شیوه کێ نه راسته وخو ده رکه ڤن بو ئەڤان هوکارین ل خواری دزقرن:

۱- هه ر ئاخفتنه کا هه لگرێ واتایه کا ڤه شار تی بیت، ئە گه ره که بو بکارهینا شیوه یی کرده یین ئاخفتی یین نه راسته وخو ژبه رهندی ((له ره وانگه ی پراگماتیکه وه قسه که ره مه به سستی رسته که ی به جوړه رسته یه کی تر ده درکینیت به لام په یوه ندی به مه به سته شاراوه که هه یه)) (عه لی و عه ول، ۲۰۱۰، ۱۴)، بو نمونه:

أ- ئارێز: دی شی ل گه ل من هیه بازار ی.

ب- ئایلین: دی چمه پیش یاری ی.

ئەڤه ئەو ی چهن دی دگه هینیت، کو (ئایلین) ئ نه ڤیت ل گه ل (ئارێز) ی بچیته بازار ی ژبه ر هه ر ئە گه ره کێ هه بیتن په یاما خو ب شیوه کێ نه راسته وخو گه هاندیه ئەو ی کو ل گه ل ئەو ی ناچیته بازار ی.

۲- گه له ک ژ ((په یوه ندی کو مه لایه تی و کیشه و روداو هکانی ژیا نی رۆژانه ی خه لک و باری ده رو نی قسه که ره و جیاوازی هه ر یه کی ک له م فاکته رانه ده بیت هاته ئار ی چه ند شیوازی کی جیاوازی کرده ی قسه یی ناراسته وخو بو ده بر او ی ک)) (ژێده ری به ری، ۱۹)، بو نمونه

أ- ئارێز: که سه هن دی من ئەحه مه دی نانیاسیت کا چ کوره !!

ل ئەڤیری ئە گه ر باری ده رو نی یی (ئارێزی) ی نه ئارام بیت ل ده می گوتنا ئەڤی رسته یی، ل ئەو ی ده می دی بیته (تونج)، به لی ئە گه ر ل ده می گوتنا ئەڤی رسته یی ب ئارامی هاته گوتن واته ئەڤه دی بیته (په سن) کرنا ئەحه مه دی.

۳- گه له ک جار ان ئاخفتنه که ره ئەڤان جوړه کرده یان بو ده سته که فته و ئارمانجه کا دیرکری دیژن بو نمونه: که سه کێ دقیت گازندا ژ که سه کێ دیر بکه تن، کو جگاران نه کیشیت دی هه ولده ت ب شیوه کێ نه راسته وخو په یاما خو گه هینیتی، بو نمونه:

- جگاره مروڤی توشی گه له ک ئیشان دکه ت.

- پیسترن تشت جگاره یه.

- جگاره بیهنا نه خوش ژ مروڤی دهینیت .

۴- گه له ک جار ان ئەڤ جوړی کرده یی بو مه ره ما (رێزگرتن و رازیکرن) ئ ده یت به کارهینان واته ((مروڤ هه می شه هه ولده دات به شیوه یه کێ وا بیگه یه نیته گو یگر که ئاراسته یه کی بیرزی یا خود کاریگه ریه کی خراب نه بیت بو سه ر هه سستی به رامبه ره که ی)) (محمد، ۲۰۱۴، ۵۱)، له ورا ئاخفتنه که ره کرده یین ئاخفتی یین نه راسته وخو بکار ده یین. بو نمونه:

- چایا ته سار بو.

واته ئاخفتنه که ره دقیت بیژیته گوهداری چایا خو ڤه خو، به لی ژبه ر نیشان دانا ریزی شیوازی گوتنا خو ب نه راسته وخو یی ده بر یه.

ژ ههژيه بيژين كو ئەف خالين مه دايه دياركرن گهلهك جاران هۆزانفان د قههاندنا هۆزانين خودا كردهيين ئاخفتي يين نه راستهوخۆ بكاردهينيت بۆ:

۱- مه ره ما دروستكرنا شيوازه كي جوان يي دهربريي بۆ راکيشانا سه رنجا وه رگري .

۲- بۆ دروستكرنا ويتهيه كي هونه ريي جوان.

۳- بۆ هۆكارين سانسوريين (جفاكي، سياسي، ئايي ... هتد) واته گهلهك جاران هۆزانفان كردهيين نه راستهوخۆ بكاردهينيت ژبه ركو چيدبيت ئەو گوتن ياكو دهيتته قههاندن ژبو هۆزاني؛ ب شيويه كي راستهوخۆ يا رهوا نهبيت بهيتته دهربرين، ئەفجا چ ژبه ر دابونه رتين جفاكي يان ئايي يانژي ژبه ر سياسي و ترس ژ دژمنان په نا بۆ كردهيين نه راستهوخۆ دبه ن بۆ نمونه:

- وه ي بۆ سيقين كۆ دهه ژن چه پ و راست

وه ي بۆ زه ندين كۆ سپينه به فر و ماست

ژ به ر سانسورا جفاكي، د ئەف ئه نمونه يا ژوريدا، ل نيغه دي را ئيكي هۆزانفان كۆ نه شيت ب شيويه كي راستهوخۆ باس ل مه مكان بكهت، چونكي باس كرنا مه مكان ب نافي وان يي دروست و فرههنگي د جفاكي دا دچيته د چارچو قه يي شه ر و بي ره وشتييدا، له ورا هۆزانفاني ب شيويه كي نه راستهوخۆ هه ستي سه رسورماني ب جوانيا مه مكان دهربريه. ژبه ر ئەوي په يوهنديا ليكچواندنا د ناقه را مه مكان ب سنگيه و سيقان ب چه ق دارئيه و هژيانا وهك يهك، ل جه ي په يفا مه مك په يفا سي ف هه لئارتييه. ژلايه كي ديغه ويتهيه كي جوان و سه رنجراكيش يي هه ژيانا سيقان ب چه ق دارئيه د ميشكي وه رگري دا دروست دكهت.

- چه ندي ل من خواهش تي دهنگي باراني

خورتيا كه وا ل هه يفا گولاني

ل به ركه قيين به فر ي و مژ و موراني

مه كيل قه دابين و ليكر باراني

ژبه ر سانسورا سياسي، د ئەف كۆپلا هۆزانتي دا، هۆزانفان ب شيويه كي نه راستهوخۆ هه ستي كه يفخوشي و شانازيا خو ب سه رهلدانا شوره شا گولاني و خه باتا پيشمه رگه يان ل سه ر چييان دهردبريت، بيگومان ژبه ر درن دا يه تيا رژيما به عس كۆ ئەف شوره شا گولاني دژي وي رژيمي بو، هۆزانفان نه شيت ب شيويه كي راستهوخۆ باس ل سه رهلدانا شوره شا ناقبري بكهت، يانژي كه يفخوشي و شانازي يي ببهت، له ورا په نا بريه به ر كرده يا نه راستهوخۆ و هه ستي خۆ يي دهربرينه.

- بوهارقانو چ بوهاره

گه ر بوهار بيت چ زيماره

ژبه ر سانسورا ئايي، د نمونا ژوريدا هۆزانفان ب رسته يا پرسيا ري و ب شيويه كي نه راستهوخۆ گزندهيه كي دكهت، ئانكو مه به ست ژ پسارا ئەوي ئەو نينه زانياريا ل سه ر جورى بهاري ب ده سته بينيت، به لي ب ئەف شيويه يي پرسيا ري، گزندي ژ خوداي مه زن دكهت و ديژيت: ئەف چ قه ده ره ته دا يه مه، ژيانا مه هه رده م زيمار و كوشتنه، بي كۆ نافي خوداي مه زن بينيت، بي باسي نه خوشيا ژيانا بكهت، مه به ستا خو ب ئەف شيوازي پرسيا ري دهردبريت، چونكي ئاين ري ناده تي گزندا ژ خودي بكهت نه خاسمه ب شيويه كي راستهوخۆ.

۲- پشكا دوي: كردهيين نه راستهوخۆ د زماني هۆزانين جه گه رخوينيدا

۱-۲ تیگه‌هی زمانی هۆزانی:

زمانی هۆزانی کهره‌سته‌یی هه‌ره‌ سه‌ره‌کیه‌ ژبو بنیات و فه‌هاندنا هۆزانی واته‌ هۆزانفان ب ریکا زمانی هه‌لو‌یست و هه‌لچونین خو‌یی دهرونی دگه‌هینیته‌ خوانده‌فانان، هه‌روه‌کی به‌ری نوکه‌ مه‌ دایه‌ خویاکرن کو‌ئو زمانی هۆزانفان بو‌ فه‌هاندنا هۆزانی بکارده‌ینیت گه‌له‌ک ژ زمانی رۆژانه‌ یی خه‌لکی یی جۆدایه‌، چونکی وه‌ک ئاماژه‌ یی هاتیهدان، زمانی رۆژانه‌ و گشتی بو‌ مه‌رما کاروبارین پیدای و په‌یوه‌ندیکرنی د نافه‌را تاکه‌ که‌سین کۆمه‌لگه‌هیدا ده‌یتته‌ بکاره‌ینان و ژ کۆمه‌کا یاسا و ده‌ستوران پیکده‌یت، به‌لی زمانی هۆزانی زمانه‌کی تایبه‌ت و یی ژیگرتیه‌ و ملکه‌چی چ یاسا و ده‌ستورین ریزمانی نابیت، که‌واته‌ هۆزانفانی مافی یاریکرن ب په‌یف و ده‌سته‌واژه‌ و رسته‌یین زمانی هه‌یه‌، ئه‌فه‌ژی ب مه‌به‌ستا ئه‌وی چهن‌دیه‌ داکو تیکستی خو‌یی هۆزانی ب شیوه‌یه‌کی سه‌رنجراکیش بو‌ وه‌رگری فه‌گو‌ه‌یزیت، که‌واته‌ ئارمانجا زمانی هۆزانی پتر دروستکرن تابلویه‌کی هونه‌ریه‌ بو‌ خوانده‌فانی ژ گه‌هاندنا په‌یامی. ژه‌ه‌ژی ئاماژه‌پیدانییه‌، کو‌ زمانی هۆزانی زمانه‌کی فره‌ره‌هه‌ند و فره‌واتایه‌ له‌ورا ئه‌م نه‌ش‌یین د واتایه‌کا ده‌ست‌نیش‌انکریدا به‌رتنه‌نگ بکه‌ین، واته‌ زمانی هۆزانی شو‌ره‌شه‌که‌ ل دژی کیمکرن فره‌واتای د ناف هۆزانیدا بکارده‌یت (عه‌بدوللا، ۲۰۰۷: ۲۳).

زمانی هۆزانی ژ لای ته‌خه‌کا جفاکیا به‌رزفه‌ ده‌یتته‌ بکاره‌ینان، کو‌ ئه‌وژی هۆزانفان، ب ئه‌فه‌ رهنگی زمانی هۆزانی زمانه‌کی ده‌گمه‌ن و ئه‌گه‌ری دروستکرن شیوازانه‌، که‌واته‌ زمانی هۆزانی دیارده‌کا به‌ربه‌لاف نینه‌، ئانکو هه‌می که‌س بکارناهین و هه‌می که‌س ب شیوه‌یه‌کی راست و دروست تیناگه‌هن (مه‌حمود، ۲۰۱۲: ۱۳۱)، چونکی ئه‌و هه‌می کرده‌یین ئاخفتنی یین نه‌راسته‌وخو و ئه‌و لادان و هه‌لبژارتنن تیدا ده‌یتته‌ بکاره‌ینان داه‌ینانن هونه‌ریین تایبه‌تین ب هۆزانافانیقه‌، هه‌ر ژبه‌ر ئه‌فی چهن‌دی زمانی هۆزانی ب زمانی تایبه‌تی ده‌یتته‌ نیاسین.

۲-۲ ئه‌رکین زمانی هۆزانی:

زمانی هۆزانی ب چهن‌د ئه‌رکان ژ زمانی رۆژانه‌ ده‌یتته‌ جۆداکرن، ئه‌فجا چ ب ریکا نفیسین یان ئاخفتنی بیت ل خوارئ دی هنده‌ک ژ ئه‌فان ئه‌رکان دیارکه‌ین:

۱- ئه‌رک و په‌یاما زمانی ئاخفتنی و زمانی هۆزانی ژیکجودانه‌: ((ئه‌گه‌ر خه‌لک رۆژانه‌ بو‌ تیگه‌یانندی یه‌کدی هه‌ول‌بدن وشه‌ و زاراوه‌ ئاماژه‌ی وا به‌کارینن، که‌ به‌ ئاسانی بتوانن که‌سی به‌رامبه‌ر حالئ بکه‌ن، ئه‌وا شاعیر مه‌به‌ستی نییه‌ به‌هوی شیعه‌وه‌ که‌سی به‌رامبه‌ر یان ئه‌و که‌سه‌ی، که‌ شیعه‌که‌ی ده‌خوینیتته‌وه‌ به‌ ئاسانی حالئ بکا و په‌یامه‌کی یی بگه‌یه‌نن، به‌لکو به‌ پیچه‌وانه‌وه‌ هه‌تا بۆی بکریده‌یه‌وی توشی پامان و ماندیونی بکا. کاتیک شاعیر توانی خوینهر توشی پامان و سه‌رسورمان بکا، ئه‌وا کرده‌یی شیعه‌یه‌تی ئه‌نجامداوه‌)) (میراوده‌لی، ۲۰۰۸، ۳۱).

۲- زمانی هۆزانی زمانه‌کی راسته‌وخو نینه‌: واته‌ هۆزان ئه‌فه‌یه‌، هۆزانفان تشته‌کی بیژیت و تشته‌کی دی یی مه‌به‌ست بیت. ژبه‌ر ئه‌فی چهن‌دی ((شاعر زمانیکی تایبه‌تی هه‌یه‌ و له‌ ئه‌نجامی به‌کاره‌ینانی تایبه‌تیانی زمانه‌وه‌ دروست ده‌بیت، بو‌ دوزینه‌وه‌ی مانای نو‌ی و دورکه‌وتنه‌وه‌ له‌ شیوازی دهر‌بینی راسته‌وخو و گه‌یانندی مانا فره‌ه‌نگیه‌ روته‌کان به‌پیتوانست و ده‌سته‌لاتی شیعی شاعیر)) (سایر، ۲۰۰۶: ۲۸۱).

۲- دهر‌بینا هه‌ستان: گه‌له‌ک جارن هۆزان وه‌کی ئامرازه‌کی بو‌ دهر‌بینا هه‌ستان ده‌یتته‌ بکاره‌ینان. هۆزانفان زمانی بکارده‌ین بو‌ لفاندنا هه‌ستی گوهداری یان خوینهری ئه‌فجا چ خو‌شی، خه‌م، هه‌زژیکرن... هتد بیت.

۲- فه‌ژاندنا په‌یفین ره‌سه‌ن یین ژکار که‌فتی.

۳- بکاره‌ینانا په‌یف و نافین میژویی و ئه‌فسانه‌ی (خومالی و بیانی).

۴- شکندنا یاسا و ده‌ستورین ریزمانی و واتای (سلیمان، ۲۰۲۱: ۹۶-۹۷).

5- زمانى ھۆزانى ئەرکە كى ئاماژەي ھەيە و تيؤرا ئىحاي ژ بۆ زمانى ھۆزانى تشتە كى نوى نينه، ئانكو دو شيوە ژ بۆ دەربرينا زمانى ھۆزانى ھەنە: ي ئىكى، ڤە گوھاستنا راستيانە و ي دوي، دروستكرنا ھەست و سوزانە و ھۆزانى رېژەيە كا گونجاپە د ناڤبەرا ئەفان ھەردو ئەرکاندا (ئەحمەد، ۲۰۱۳: ۱۶، ۱۷).

6- بەرزكرنا چيژ و جوانكاريى، زمانى ھۆزانى ب شيوەيە كى وەسا دەيتە دارىشتن كو ژ لايى جوانكاريىڤە يى دلخۆشكەربيت، گەلەك جارن ب رىكا بكارهينانا (كىش، سەروا، ريتم) خۆشيبە كا دى ددەتە ھۆزانى.

۳-۲ كردهيىن نەراستەوخۆيىن ئاخفتى د نافت زمانى ھۆزانيدا:

ئەف لايەنى پراكتيكي ژ بۆ دياركرنا كردهيىن ئاخفتى د زمانى ھۆزانيدا ھاتيبە تەرخانكرن. ئەوژى ھۆزانين جەگەرخوينينە، كو چەند دېرەك ژ ھۆزانين نافبرى ھاتينە وەرگرتن و ل سەر ھەرسى جۆرين پستەيىن (پاگەھاندن، پرسىار، فەرماندان) ھاتينە دابەشكرن و بۆ ھەر جۆرە كى كردهيىن ئاخفتى چەند دېرەك ژ ھۆزانين نافبرى ھاتيبە وەرگرتن ژبۆ دياركرنا رۆلى ئەوان د دروستكرنا زمانى ھۆزانيدا، ھەروەكى ل خوارى ديار:

۱-۳-۲ كردهيىن نەراستەوخۆيىن پستەيا پاگەھاندنى (ھەوال) - Declarative:

ئەف كردهيىن ئاخفتى بۆ چەندىن مەبەستين خوازەي دەيتە بكارهينان، ئاخفتنكەر د ئەفى جۆرى كردهيىد زانياريان پيشكىشناكەت بەلكو بۆ ھندەك مەبەستين دى ھەوالى پادگەھينيت، وەكى ئەفان مەبەستين ھۆزانين جەگەرخوينى:

۱-۱-۳-۲ گازندە:

وەكى لۆكە دچى درى

ھەفسار بکورتانى كەرى

كۆرە لپەى كۆران دچى

رېبەر مەلا شىخ و جەجى. (رۆناك، ۲۰۰۵: ۱۴۲).

د ئەف پارچە ھۆزانيدا جەگەرخوين شىوازى خوازەي و كردهيا نەراستەوخۆ كرىە ئالاقە كى ب ھيژ بۆ دەربرينا مەبەستا خۆ و درستكرنا شىوازە كى ئەدەبى، ئانكو نەراستەوخۆ گازندا خوە ژ مللەتى دكەت، دەمى ديژيت: (كۆرە لپەى كۆران دچى)، ھەرچەندە ھەوالەكى پادگەھينيت، بەلى مەبەستا ئەوى ئەو نينه زانياريان ل سەر ئەوى ھەوالى ئاراستەى گوھدارى بکەت، بەلكو ئەف ھەوالى مەبەستە كا گازندەي ھەيە، ئانكو ھۆزانقان يى گازندان دكەت، چونكى مللەت يى نەزانە و كەسپن نەزان كرينە رېبەر و سەركيشين خۆ، كو ب ديتنا ئەوى شىخ و مەلا نەشين مللەتى بگەھيننە ئەوى قوناغا مەبەست، بەلكو ئەو دى ئەوان پتر بەرەف بئەستى و نەزانينى بەن.

۲-۱-۳-۲ گەف:

ناڤين مە تەف گوھارتن

دا ببیژن نە كوردن

لى بزانه ئەى نەيار

زفستان چو تى بهار

ئەو گيايى بن كەفر

شين تى رۆژەك دچى دەر

بژين كوردو كوردستان

نهما دبی کۆلستان (رۆناک، ۲۰۰۵: ۱۱۴-۱۱۵).

دهق ئه‌ق ئه‌ق نمونه‌ی په‌یامه‌ که هۆزانفان ئاراسته‌ی دژمان دکه‌ت و دیژیت: (زفستان چو تی بهار، ئه‌وگیای بن که‌فر شین تی، رۆژه‌ک دچی ده‌ر، کوردستان نهما دبی کۆلستان) چه‌ندین هه‌والان رادگه‌هینیت، لی مه‌به‌ست ئه‌و نینه زانیاریان ل سه‌ر ئه‌ق هه‌والی بده‌ته مه‌، به‌لکو ب شیوه‌یه‌ کئ ئه‌ده‌بی نه‌راسته‌وخو گه‌فان ل دژمنی دکه‌ت، ل سه‌ر ئه‌وی زۆلم و سه‌ت ما ب درێژیا سالان ب سه‌ری کوردان ده‌ینیت، کو ئیدی ملله‌ت هشیار بویه دی تولی ژ دژمنی فه‌که‌ت. که‌واته‌ کرده‌یا بکارهاتی دیسان وه‌ک شیوازه‌ کئ ئه‌ده‌بی ده‌ریبی بکارهینایه‌ بو ئاراسته‌ کرنا مه‌به‌ستی و ئه‌ق کرده‌ی رۆلی خو د دورستکرنا زمانێ ئه‌ده‌بیدا گێرایه‌.

۳-۱-۳-۲ هشیارکرن:

ئارمانج کو نه‌بی یه‌ک و تو ده‌ستی خو هه‌دی هه‌ف

هنگی تو هه‌بی تی وه‌هه‌ بنده‌ستی نه‌یتر بی (Sewra Azadi, 2014: 29).

هه‌والی ئه‌ق نمونا ژوری هشیارکرنه‌، ئانکو هۆزداریه‌ کئ دده‌ت و ملله‌تی کورد هشیار دکه‌ت، کو ئه‌گه‌ر ملله‌ت چه‌ندی نافدار و خودان بها و رۆمه‌ت و هیژ و که‌فتار و می‌ربیت، به‌لی ئه‌فان هه‌می سالوخه‌تان چ مفا و به‌ای خو نینه ئه‌گه‌ر ئارمانج ئیک نه‌بیت و ب یه‌ک ده‌ست و یه‌ک دل خه‌بات نه‌ه‌یته‌ کرن و ئیکگرتن نه‌بیت، مه‌ هشیار دکه‌ت ئه‌ق می‌رانی و که‌فنانی و دلیری مفا ی خو نینه‌، ئه‌گه‌ر ملله‌ت ی ئیکگرتی نه‌بیت دی هه‌ر ل بن ده‌ستی دژمنی بیت.

۴-۱-۳-۲ شانازی:

سالا هه‌زار و سی سه‌د، هه‌م چل و چاری هجری،

رابو ژ ناف مه‌ کوردا پاشای ته‌ختی خوسرو.

ئه‌و رسته‌می زه‌مانه‌، به‌هه‌رامی ملک و ده‌وله‌ت،

سی چار مه‌هین به‌اری ترکان دگه‌ل ئه‌وی شه‌ر بو. (Agir u Pirusk, 2014: 52).

ئه‌ف هه‌ردو دیرین ژوری شانازی که‌مه‌زن ب رێبه‌ری شۆره‌شی (شیخ سه‌عیدی پیران) دبه‌ن، کو ئه‌وی دبه‌ته‌ رێزا که‌یخسرو و رۆسته‌می زال، هه‌روه‌سا ب ئافاکه‌ری ده‌وله‌تی دبینیت، کو سه‌ره‌دانا ئه‌وی و هیژ و می‌رخاسی و خوراگریا ل به‌رامبه‌ر هیژا دژمنی؛ بویه جه‌ی شانازیی کرنا هۆزانفانی د ئه‌ق نمونه‌ییدا. هه‌می ژی ب شیوه‌یه‌ کئ نه‌راسته‌وخو و خوازه‌ی ب رێا کرده‌یا ئاخفتی ئه‌ق مه‌به‌ستی ده‌ینیته‌ زمان.

۵-۱-۳-۲ سه‌رسورمان:

کۆمه‌لا حه‌ققی مرو‌فان، حه‌ققی هه‌رکه‌س دایه‌ وان

ده‌نگی کورد که‌س نابیه‌زی سه‌د هه‌وار و سه‌د ئه‌مان (Sewra Azadi, 2014: 63).

ئه‌ف ده‌ق ژوری هه‌واله‌ که‌، هۆزانفان بو مه‌به‌ستا سه‌رسورمانی رادگه‌هینیت، کو جه‌ی سه‌رسورمانییه‌ کۆمه‌لا مافی مرو‌فان دان ب مافی هه‌رملله‌ته‌ کی دکه‌ت، به‌لی ب تنی گه‌لی کورد ب پشت و باه‌ره‌ و که‌س پرسیاره‌ کئ ل ماف و حالی ئه‌وان ناکه‌ت.

۶-۱-۳-۲ کرێتکرن:

ئاغا و پاشا و به‌گه‌، ترسۆنه‌ که‌ نابی مرو‌ف

شیخی دزایه‌ می‌رکوژه‌، ئه‌ف ژی بخۆه‌ پیخواسیه‌ (Sewra Azadi, 2014: 64).

دیسان د ئەڤی نمونەییڤدا، هەرچه‌نده هوزانفان چەند هەوالان رادگەهینیت، لی ب رپیا کردەیی زمانە کێ ئەدەبی درست دکەت، بۆ هندی ب شیوه‌یه کێ نه‌راسته‌وخۆ هیژش بکەتە دەرەبە‌گان و رپۆی ئەوان ل بەر چافین خەلکی کریت بکەت، لە‌ورا خۆیا دکەت کو ئەو ترسنۆکن، دزن کەدا ئەنیا خەلکی دهن، می‌رکۆژن هەروە‌سا ئەو بخۆ یین برسی و پی‌خواسن.

۷-۱-۳-۲ خەریی:

ئەف رهنگ و دەنگ و ئاف و دار، فیکرا ل من خوە‌شکر بهار،

ئانیە بەر چافین مه یار کەتمە خە‌یلا دیم‌دورێ (Sewra Azadi, 2014: 229).

هوزانفان د ئەڤی دە‌قیدا هە‌واله‌ کێ رادگەهینیت و وە‌سا خۆیا دکەت کو ژ یار و دل‌بە‌را خوە‌ دورکە‌تییه، لە‌ورا خە‌ریبونا خوە‌ ژ یاری دیاردکە‌ت، ئەو رهنگ و ئاف و دارپن ئەو ل ئاف، یارا ئەوی ئینیە‌ ییری، جوانییا ئەوی جە‌ی ئەو ئامازە‌یی پێ ددە‌ت، جوانییا دل‌بە‌را ئەوی دە‌هینیتە بەر چافان کە‌لا خە‌ریبیا ئەوی خوە‌ ل دلی ددە‌ت، لی بی‌گومان ب شیوه‌یه کێ راستە‌وخۆ باس ل خە‌ریبی ناکە‌ت، بە‌لکو د چارچو‌ڤه‌یی کردە‌یا نه‌راسته‌وخۆدا کو شی‌وازه‌ کێ ئەدە‌بی بۆ مە‌به‌ستا خۆ‌ دورست‌کریه‌ دەر‌دب‌ریت بۆ پتر راکیشانا سە‌رنجا خواندە‌فانی.

۸-۱-۳-۲ قە‌بخوازی (تە‌حه‌ددا):

ئە‌فه سوزا مە‌ژی پێ‌ره‌ کو دل هە‌ردە‌م بدم دە‌ستا

نە‌ترسم ئە‌ز ژ زیندان و ژ لی‌دان و بە‌ن و داره‌ (Sewra Azadi, 2014: 43).

ئە‌گەر ل فۆ‌رمی ئە‌ڤی دە‌قی ژوری بن‌پین دی‌ بینین هوزانفان چە‌ند هە‌واله‌ کا رادگەهینیت، بە‌لی دیاره‌ مە‌به‌ستا وی ئە‌وه‌ ب شیوه‌یه کێ نه‌راسه‌وخۆ و ب ئاوايه‌ کێ خوازه‌یی قە‌بێ دژمنی دخوازیت، هوزانفان دزانیت ئە‌گەر ئە‌و پی‌خە‌مە‌ت رزگاریا کوردستانی یان ئازادیا گە‌لی کورد کاربکە‌ت، دی‌ کە‌ڤیتە بەر سە‌تم و ئە‌شکە‌نجە‌دانی ژ لای دژمنی‌ڤه، بە‌لی ئە‌و قە‌بێ دژمنان دخوازیت و رادگەهینیت: ب چ رهنگان ژ زیندان و لی‌دان و گرتیدانی ناترسیت، دی‌ هەر بۆ ئە‌وی مە‌به‌ستا دیارکری بزافێ کە‌ت.

۹-۱-۳-۲ نر‌خاندن:

یارە‌ب چافین رە‌شە‌له‌ک

ئە‌ز زو گە‌هاندە‌م بەر دە‌لاف

ئە‌ز گە‌هام بەر ئاف و دە‌شتی

کە‌تمە نی‌ف باغی به‌ه‌شت

ئوخ، ل جانی من چ خوە‌ش تی

دی‌ چکە‌م زی‌رو درا‌ف؟

بە‌خجە‌یی میری جنایه‌

دل ب ترس ئە‌ز پێ‌ده‌ چوم (رؤ‌ناک، ۲۰۰۵: ۲۰۶)

د ئە‌فان چە‌ند دێ‌رین ژوریدا هوزانفان جوانییا یاری د‌نرخینیت و پە‌سنا ئە‌وی جوانییی ب شیوه‌یه کێ نه‌راسته‌وخۆ دکە‌ت، کو چاف رە‌شە‌له‌کن، سینگ و بە‌ر و بە‌ژن و بالی وە‌کو باغی به‌ه‌شتی نیشا خواندە‌فانی ددە‌ت، کو خوشییه‌ کا بی‌ سنور ددە‌تە جانی ئە‌وی، و ئە‌وی خوشی و جوانییی ناده‌تە ب زی‌رو پاران، ل دوماهییی ژێ وە‌سا د‌نرخینیت کو ئە‌و بە‌ژن و بال و بە‌دە‌ن وە‌کو باغچه‌یه کێ ئە‌فسانه‌یه‌یه‌ کو پە‌سنا ئە‌وی ب می‌شکی ناهیتە‌ کرن، لە‌ورا ب باغچه‌یی میری

جنان لیکدچوینیت، ئەقەژێ نرخاندنەکا نه راستەوخۆیە و وهک کردەیهک رۆله کێ ژههژی د دورستکرنایمان هوزانیدا گیرایه.

۱۰-۱-۳-۲ تاوانبارکرن:

وندا نا بن ئەم بدار

ئەه پەیرهوی کۆله‌دار!

ئەم بن دەستن سەرلەند

چ لشار و چ لگوند

ئەم نایینه پشافتن

رۆژ نایینه قەشارتن

خوهدی تاریخ، بزمان

بنقشت و بدیوان (رۆناک، ۲۰۰۵: ۵۸)

ژ ئەفان دێرین هۆزانی خویا دبیت کو دژمنی کریارا لیدان و بەرزەکرن و ژنافیری ل گەل کوردان ئەنجامدایه، لەه‌ورا هۆزانفان دژمنی تاوانباردکەت ب ئەوان هەولین ئەوی یین بەردەوام بۆ قەرکرن و ژنافیرنا کوردان ب رێپا کوشتن و ئەشکەنجەدان، پەياما خوه ب ئەوی شیوهی ئاراستەهێ دژمنی دکەت کو کورد ب لیدان و ئەشکەنجەدان ژناف ناچن و بەرزەنابن هەروەکی رۆژ نەهێتە قەشارتن و بەرزەنەبیت.

۱۱-۱-۳-۲ (پەسن):

نە دەرویشم

نە دەنگ یێژم

مەبین کو سەرخووش و گێژم

د رستی دە شەکر یێژم

ژ رەنگی تە سەماوی مە (رۆناک، ۲۰۰۵: ۱۸۵)

جەگەر خوین د ئەفێ پارچە هۆزانیدا پەسنا خو ب شیوهیه کێ نەراستەوخۆ دکەت و وی نەراستەوخۆیی زمانه کێ هونەری و ئەدەبی دورستکریه، دەمی دیبژیت: ((مەبین کو سەرخووش و گێژم، د رستی دە شەکر یێژم))، کو ئەگەر هەزربکی ئەز دەرویشم یان سترانیژم، ئەز ژ ئەوان مەزنترم، ئەز مەروقه کێ سەرخووش و گێژم نینم، بەلکو بەروفاژی، ئەز مەروقه کێ هشیار و بیرمەندم، خودان دوز و هەلوێستم، هەروەسا هوستا و هونەرمەند و ئەندازیارم د چەوانییا دارشتن و گۆتتا ئاخفتنیدا.

۱۲-۱-۳-۲ گومان دەریپین:

ژ دوستی رە چ رێکم ئەز دیاری

دیاره یار دخوازی من ب یاری

دخوایم جان و دل ژێره بشینم

تەنی شەرمە، هەمی دەردو هەژاری

دخوایم هەردو چاقان ژێره رێکم

بکێر نایین، ژوان هەر خوین دباری (رۆناک، ۲۰۰۵: ۱۹۶).

دیاره د ئەفان هەرسێ دێرێن ھۆزانیدا ئاخفتنکەر چەند ھەواڵان رادگەھینیت، کو مەبەستا ئەوان یا خوازەبی ئەو: ھۆزانفان دکەفیتە د گۆمانیدا کا چ بۆ یاری فریکەت، د نیفەدێرا دوێ د دێرا ئیکیدا، ب گومانە کا یار ژدل حەز ژێ دکەت، یان یاریت خوە پێ دکەت، ھەر وەسا د نیفەدێرا دوێ یا دێرا دویدا، ب گومانە کا جان و دلێ خوە بۆ فریکەت یان نە، و ل دوماھیی دقیت ھەردو چاڤین خوە بۆ فریکەت، ل ديسا ی بگومانە، نە کول ئاستی ئەوی نەبن، چونکی ھەر رۆندک و خوین ژێ دەین، ئانکو ژ ھەمی گۆتتا ئەوی خویا دبیت کو د میشکی خۆدا ی کەتیبە د گومانە کیدا ئەوتشتی بریاری ل سەر ددەت وە کو دیاری، کا فریکەت یان نە.

۱۳-۱-۳-۲ سەرگەرمکرن:

خوینا مە ئاگر گور و گەش دکی

گەرناسن ژێرە گاز و بەتاری

بخوینی شین تێ دارا سەر بەستی

دژمن ناچی دەر بئاه و زاری (رۆناک، ۲۰۰۵: ۹۴).

د ئەفان ھەردو دێراندا ھۆزانفان ب شیوەیەکی نەراستەوخۆ، کچ، کور، بەلکو ژن و میژێن کوردان ھاندەت ژبۆ شۆرەشی، ئانکو ب سەرگەرمکرن و لیکچواندنا خوینا ئەوان ب ئاگری، و ئەوان دکەت گەرناس و گاز و باتری، دا خەباتی بکەن و ژبۆ ئازادی و سەر بەستی جانی خوە بکەن گوری.

۱۴-۱-۳-۲ دوعاکرن:

دژمن دبن لنگان کەفی

رەف ژ ب دەستان نە کەفی

بۆ مە دمینی ئەف زەفی

تیدا دژین ئەم پایەدار (Şefaq, 2014: 132).

ھەر وەسا د ئەفی دەقی ژوریدا، ئاخفتنکەر چەند ھەواڵان رادگەھینیت و ئاراستە ی گوھداری دکەت، ل مەبەست ژ ئەفان ھەواڵان دانا زانیاریان نینە ل سەر ئەوی چەندی، بەلکو ئەفە کردەبە کا ئاخفتنێیە و لاقەبە، ئانکو ئاخفتنکەر ب شیوەیەکی نەراستەوخۆ ی لافان ژ خودی دکەت دژمن بشکیت و برەفیت، جە و وەلاتی مە رزگاریبیت و ب خوشی و پایەداری ئەم ھەمی پیکفە تیدا بژین.

۱۵-۱-۳-۲ ھەست دەر بپین:

ژبەر فرۆکان ھاوار و گازی

ژار و برچینە، پێخواس و تازی

تەف ترس و ساویر دین و سەرگەفەر

گەلی داگرتن ئاخین و کەسەر (Sewra Azadi, 2014: 52).

ب ئەفان گۆتتێن ژوری ھۆزانفان ھەستی خوە ب خەم و کول و کەسەر بەرامبەر ئەوی زۆلم و ستەما دژمنان دەر دبیت ل بەرامبەر گەلی کوردی ھەزار و بیچارە.

۲-۳-۲ کردەبێن نەراستەوخۆ ی پستەیا پرساری- (Interrogative):

ژ ھەزی گۆتتێیە ھەر پرسیارە کا پتدقی ب بەرسقی نەبیت، ئەو ژ بۆ مەرەما پرساری نە ھاتیە ئاراستە کرن و بەلکو مەبەستە کا دی ل پشت ھەبە، کردەبە کا نەراستەوخۆ یا ئاخفتنێیە و رۆلەکی مەزن دگێریت د دورستکرن زمانی ھۆزانیدا،

کو د زانستی و اتاناسیی رەوانیژیدا ب مەبەستا خوازەپی دەیتە نیاسین، ئانکو ئەو پرسیار بۆ ئیک ژ ئەفان مەبەستین خوازەپی و پراگماتیکی هاتییه ئاراستە کرن:

۲-۳-۱ گازندە:

تازی مە، برچیمە مەلا

چبکم برۆژی و نمێژ

کوم بون لمن دەردو بەلا

چبکم ژ فێ ریشا درێژ (رۆناک، ۲۰۰۵: ۱۳۲).

د ئەفی دەقیدا، هۆزانفان دو پرسیاران ژ مەلای وەک رێبەرێ ئاینی دکەت، دیژیتی چ ل رۆژی و نفیژا بکەم؟، چ ل پھین درێژ بکەم؟، پامانا ئەفان پستەیان ل گەل مەبەستا هۆزانفانی ناگونجیت، چونکی مەبەستا ئەوی ئەو نینە کو چ ل ئەوان هەردویان بکەتن، بەلکو ئەفە بخۆە گازندەیه کە ب شیوەی نەراستەوخۆ و د قالبی پرسیاریدا ژ مەلای دکەت، کو نە مەلای و نە رۆژی و نفیژ نەشین ئەوی ژ رووس و برسی، هەروەسا ژ بندەستیێ رزگاربکەن، نفیژ و مەلای دوکارن بۆ خۆشکرنا ژيانا بن دنیاپیئە، لێ ئەوی ل سەر دنیاپی ئازادی و سەربەستی و خانەدانی بۆ گەلی کورد دقیت.

۲-۳-۲ گەف:

ئەوی ژ وە ب پرسن

کا وە چاوا کورد کوشتن؟

چافنیری وەیه سێدار

دمرن وەکە گورپن هار (رۆناک، ۲۰۰۵: ۳۴).

(ئەوی ژ وە ب پرسن، کا وە چاوا کورد کوشتن؟) مەبەست ژێ ئەو نینە کەسەک بەیت بەرسقا پرسیار بدهت و روھن بکەت کا ئەوان چەوا کورد کوشتن، بەلکو مەبەست ژێ گەفە کە هۆزانفان د قالبی پرسیاریدا ل دژمنان دکەت، کو رۆژا ئازادی و رزگاریا کوردانژی دی هیت و کورد دی بنە خۆدان دەستەهلات و بالادەست بن، ئەا هینگێ ئەو دی تولا خوە ژ هەوہ فە کەن.

۲-۳-۳ ئاموزگاری:

چما نەبی وەزیرەک چما دبی فەقیرەک؟

چما نەخوی مەعاشەک چما دبی فەراشەک

چما نەبیی لەدزەت چما دکیشی ذللەت؟

هەرچی کو ئەو فەقینە بێ عەقل و بێ مەژینە (خوەشخوان، ۲۰۱۶: ۱۳).

د ئەفان دیرپن ژوریدا هۆزانفان مەبەستا خوە ب شیوەی پرسیار ئاراستە فەقی دکەت، هەر چەندە هەمی پرسیارن، بەلی مەبەست ئاموزگاری و شیرەتن، هۆزانفان ب ئەفی شیوازی دەرپینی دقیت ییژیت: ئەی فەقی تو مروّفە کێ پلە بەرز و ب بهایی، بهایی خوە بزانه، نەبە مروّفە کێ ستۆخار و بەلنگاز، ببە کەسە کێ خۆدان ئاستە کێ بلند، نەبە خزمەتکاری مەلا و چ کەسا، ببە مروّفە کێ خۆدان موچە و ب رۆمەت بژی، مافی تەیه د ژیانیدا خۆشی ببینی، هەر نەخوشی ب تێ مافی تە نینن، کو ئەف هەمی پرسیارە چ مەبەستین پرسیار کرنی بخۆفە هەلناگرن و پیدفی ب چ بەرسقان نینن، بەلکو کردەیین ئاخفتنێنە و مەبەستا خوازەپی و پراگماتیکیا ئەوان ئاموزگارینە.

۲-۳-۴ پەشیمانی:

کا ئه و زيف و کا ئه و زير، کا کانين گاز وقير،
کا ئه و تهرش و کا تالان، کا ئه و ده وران ل کويه؟
کا وهلاتي مهر رهنگين، ئيرۆ ژار و بريندار،

جه گهرخوينۆ ده بگري، کاني ده رمان ل کويه؟ (Agir u Pirusk, 2014: 38)

د ئه فان دو ديري ژوريدا هۆزانفان پرسيارى ل سهر چه ندين تشتان دکهت ژ بۆ بدهستفه هينانا زانياريان ل سهر
ئهوان ل کيفه مانا ئهوان، ئهفه بخوه چه نده پرسياره کن ل پيدى ب چ بهرسفان نين، چونكى مهبهستا هۆزانفانى ژ
رامانا ئه فان پرسياران ديارنابيت و ل گهل رامانا ئهوان ناگونجيت، ئهف هه مى پساره شيوازه كى پراگماتيكيي
نه راسته وخويه، هۆزانفان ب رپيا ئهوان، ههستى خوه ي پشيمانبوئى ل سهر ژ دهستدانا ئهوان هه مى تشتان
دياردكهت، ژ ده وره بهر (سياق) ئه فان پرسياران؛ مهبهستا هۆزانفانى خويا دبيت چه ندين جهين كوردستانى يين
دهوله مهنده ب سامانى سروشتى، كوردان يين ژ دهست خوه كرين و يان دژمنان يين داگيركن و دهستى خوه ي دانايه
سهر و كوردان چ بهرگري ل بهرامبهر ئهوان نه كريبه و د ئه فى چه نديدا خه مسار بوينه له ورا ئيدى ل سهر ژ دهستدانا
ئهوان په شيمانه.

۲-۳-۵ په سن- توانج:

كورمانجى ژ مه عده نا فه ساحهت

سه د بارى د مه كته با به لاغهت

بلجومه چ كاتب و تجارن

چه ندان كو هنهك ژ ئهوان سه فارن (خوه شخوان، ۲۰۱۶: ۹۲)

(چ كاتب و تجارن؟، چه نده ژ ئهوان سه فارن؟) دو پرسيارن پرسى ل سهر چياتيا تاجرا و چه نديا تيا سه فاران
دكهت، ئهفه رامانا فۆرم وفه رههنگيا ئه فان رسته يانه، ل مهبهستا ئهوان كرده يه كا خوازه ييه، ل شوينا هۆزانفان ببيژيت:
كورد گه لهك يين زيرهك و خۆدان هزر و رينجه رن، ب شيوازى پرسيارى ده بريئى ژ ئه وى هزرا خوه دكهت، كو
ئه وى توانج يان په سنكرنا كوردانه ل سهر زيره كى و بليمه تيا ئهوان د زانست و بازرگاني و پيشه سازيدا.

۲-۳-۶ ئاگه هدارى:

تو دهستى نه ياران چرا ماچ دكى؟

نه دينى ژ بۆ چ خوه وهر شاش دكى؟ (Zend_Avista, 2014: 96)

د نيغه ديرو دويى يا ئه فى ده قيدا (نه دينى ژ بۆ چ خوه وهر شاش دكى؟) رسته يه كا پرسياريه و رامانا ئه وى يا فرههنگى
هه ره و پرسيارا فۆرميه، ل مهبهستا ئه وى ئاگه هداركرنه، واته ب رپيا كرده يا ئاخفتنى يا نه راسته وخۆ هۆزانفانى دقيت
وهرگري ئاگه هدار بكهت كو ئه م خوه بۆ دژمنان نه چه مينين و نه بينه كرئگرتى و خزمه تكارين ئهوان، چونكى ئهف كرياتره
شاشى و ديناتيه.

۲-۳-۷ گومان ده رپن:

تركى خه بيث ئيسير كرن نافى عه لى دانين ئه لو

جارهك هه يه كو كورد ژ خه و رابن گه لو رابن گه لو؟ (خوه شخوان، ۲۰۱۶: ۷۶).

(جارهك هه يه كو كورد ژ خه و رابن گه لو رابن گه لو؟)، هه رچه نده رامانه كا راسته وخۆ يا پرسيارى هه لدگريت، لى
ئهف رامانه ل گهل مهبهستا ئاخفتنكه رى ناگونجيت و مهبهست پرسيارينه، به لكو رامانه كا نه راسته وخۆ هه يه، ئه وى

مەبەستە دەقىيە، واتە ھۆزانقان گومانا خوە ب شیوی پرسیار دەردبەیت، کەتیبە دەئەوی گومانیدا کو نزانیە کا جەرە کی ھەستی گەلی کورد دی لقیە ل بەرمبەر ئەوی زۆلم و سیتیەما تورک لی دکەن یان نە؟، کورد دی ھەست کەت و زانیە کو ئەو کولەییەن تورکان نینە، دی ھەولەت، سەری ھەلەت ژبو رزگاری و ئازادیی یان نە؟.

۲-۳-۲-۸ سه سورمان:

لی دہولہ تین ہہ قیاری

چاوا بکن فی کاری

تہف کاری کولہ دارہ

نه ریزانا هه قپاره (روناک، ۲۰۰۵: ۱۰۳)

(لڍ دڙولہ ٽيڻ ھه ڦپاري، چاوا بکن ڦي ڪاري؟) دهقه ڪي پڙسياريه، لڍ ٽاراسته ڪرنا ٿه ڦي پڙسياري ٽپو ب دهسٿه هيٺانا زانباريان ل سهر چه وانييا ٿه نجامدانا ٿه ڦي ڪاري نينه، به لکو مه به سته ڪا خوازي و پڙگماتيڪي هه يه ٿه و ڙي دهربرينا هه سٽي سهر سورمانتيه، ل سهر ٿه وي ڪاري دڙولہ ٽيڻ هه ڦپهيمان ل دڙي به رڙهه ونديا هه ڦپهيمان ڪا خواه ٿه نجامداي.

۲-۳-۲-۹ داخواری:

تہم دوری ھہف بن، ژین ھیژای چیه؟

جاندار، بیره‌وهر ته‌ف دین که‌لاخ (Şefaq, 2014: 83).

(ئەم دورى ھەف بن، ژين ھيژاي چيە؟)، ھەرچەندە پامانا فەرھەنگى و راستەوخۆ پرسىيارە، لى يا نەراستەوخۆ و مەبەستا ئەو، داخوازىيە، واتە د ئەف د ھەقىدە ھۆزانفان ب ئاوابە كى نەراستەوخۆ و ب شىۋازى پرسىياري، داخووزا نىژىكبونى و ھاتنى ژ دلبرەى دكەت و دىژىت: ۋەرە و نىژىك بېە چ خوشى د ژيانىدا نىنە ئەگەر ژ ھەف دورىين، ل دوماھىيى ئەم ھەمى، ب گياندار و بىرھاتتقە ھەر دى مرىن و بىنە كەلەخ، واتە دھق (ئەم دورى ھەف بن ژين ھيژاي چيە؟)، رامانە كا پرسىياري ھەيە، لى مەبەستا ئەو، يا خوازەبى و پراگماتىكى، داخوازىيە.

۲-۳-۲-۱۰ تاوانبارکرن:

سہد ئاھ وگرینیّ مه

قہی نہرم ناکی دلیّ یار

ما کوشتی چاقین ته

چ حاجت ب گريني؟ (روڻاڪ، ۲۰۰۵: ۲۰۲).

(ما کوشتیی چاقین ته چ حاجت ب گریئ؟) پرسیاره که ئاخفتنکه ره نه ژبو مه ره ما پرسیارکرن ئاراسته ی وه رگری دکهت، چونکی داخوازا زانیاریان ل سهر پئدقییونا ئه وی ب گریئ ناکهت و به رسف ژی نه فئیت، له ورا دبیته کرده یه کا ئاخفتنی یا نه راسته وخو و مه به ستا وی تاوانبارکرن دله برئییه ل سهر ئه وی ئه فینا ئه وی یا که تیه د دلئ ئه ویدا و بیه ژ و بیزارگری. ب کورتی پامانا فهره نگی و راسته وخو یا دهق پرسیاره، لئ پامانه کا دی یا هه ی ل گهل پامانا فهره نگی ناگو نجیت، ئه وژی مه به ستا ئاخفتنکه ریه و تاوانبارکرنه، تاوانبارکرن ب شپواژی رسته یا پرسیار.

۲-۳-۲-۱۱ نرخواندن:

بنازداری تو وہ ک شہنگی

سی، زہندی، شہ فہق رہنگی

چ پاديشاه و سهرهنگي

دكي زوري لمن تاتي (روناک، ۲۰۰۵: ۲۳۵).

رستا (چ پاديشاه و سهرهنگي؟) دهقه کي پرسياريه، فریکهر ئاراسته ی دلبره ی دکهت و مهبهستا راستهوخو یا ئهوی ههر پرسياره ل سهر چياتی و چهوانیا پاديشاه و سهرهنگيا ئهوی، لی ئهفی پرسيار ی پیدفی ب بهرسفی نینه، چونکی رامانه کا نهراستهوخو و مهسته کا دی یا هه ی کول گهل رامانا فرهنگي ناگونجیت، ئهوژی مهبهستا (نرخاندنی)یه، هوزانفان دلبره ی ب پادشاه و سهرهنگ ليکدچوینیت، دبهته ریزا پادشاهان و سهرهنگان، ئانکو تو خودان هیز و ههیهته کا وهکو یا پادشاه و سهرهنگيا، بهلی ب ئهفی شیوازی کردهیا نهراستهوخو دهردبریت کو زمانه کي ئهدهبی ب ئهفی ریکی دورستکریه.

۲-۳-۱۲ پازینهبون:

نافیم کهفنه پههستی

ئهز دخوازم سههیهستی

ماکی دفی بندهستی؟

بهری ههرتشتی کوردم (Hêvî, 2014: 33).

د ئهفی دهقی ژوریدا و ل ریزا سیی، فریکهر پرسياره کي ئاراسته ی وهگرگی دکهت: (ماکی دفی بندهستی؟)، رامانا ئهوی یا راستهوخو و فورمی پرسياره، ئهفه ل گهل مهبهستا دهقی بهرامبهه نابیت ههروهسا ل گهل ناگونجیت، چونکی پرسيار ژبو مههما پرسيارکرنی نههاتیه ئاراسته کرن و پیدفی ب بهرسفی زی نینه، لهوړا دبیته کردهیه کا نهراستهوخو و مهبهسته کا دی ههیه، ئهوژی (پازینهبونه)، هوزانفان ب شیویه کي نهراستهوخو خو یا دکهت، ئهوی پازی نینه ژ ئهوی رهوشا ئهوتیدا دزیت.

۲-۳-۱۳ ههست دهربرین:

دقیم دل ب دم دۆستهک زانه و ژیر

ئهفیندار و خوهدی باوهر، خوهدی بیر

گهلهک ریزان، گهلهک هوزان، ب تهدير

بهلی چ بکم نهدی من ئهوه، نهدی من. (Şefaq, 2014: 176).

ژ دهروبهر (سیاق)ی ههرسی نیقهديرین ئیکي خو یا دبیت، کو فریکههری دقیت کچه کا خودان چهند سالوخهتین جوان و باش بینیت، لی د نیقهدير چاری و دوماهییدا (بهلی چ بکم؟ نهدی من ئهوه)، د ئهفی پرسياریدا هوزانفان پرسيار دکهت کا ئهوه چ بکهت؟، کو رامانا راستهوخو یا ئهفی پرسياریه، لی ئهف پرسياره ل گهل مهبهستا دهقی ناگونجیت چونکی بهرسف نهقیت و بو مهبهسته کا دی هاتیه ئاراسته کرن، ئهوژی دهربرینا ههستی خویه، ب ئهفی شیوازی پرسيار، ههستزی ههستی غههگینییه، پی غههگینه، کو ئهوی نابینیت یا ئهوی بقیت.

۲-۳-۳ کردهین نهراستهوخو یین رسته یا فرهمانی - (Imperative):

فرهمانکرن، ئهگهر داخواییه کا ئاخفتنکههری بیت بو گوهداری ژبو بجههینانا هزره کي، لی ئهوژی ب چهندين مهبهستین جودا ئهف فرهمانه دهیته ئاراسته کرن، کو ئهوژی دبیت مهبهست ژی فرهمانه کا راستهوخو بیت یان ژی ئهوی فرهمانی مهبهسته کا خوازه ی هه بیت و کردهیه کا نهراستهوخو یا ئاخفتنی بیت، وهکو ئهفان مهبهستین خوازه یین دهین، کو ب تنی دی ئامازه ی ب ئهوانا دهین، ئهوین د دیوانین جههگرخوینیدا دهینه دیت:

۲-۳-۱ گازنده:

دکم ناکم شیار نابن ژ جه هلا خوه گه‌لی کوردان
 ژ خه و رابن بشون چافان وه کوجاران بکن جهردان (خوه‌شخوان، ۲۰۱۶: ۴۷).
 (ژ خه و رابن بشون چافان)، ته‌گهر چ، رسته‌یه‌کا فه‌رمانیه‌ ژ، کو هوزانفان فه‌رمانی ل گه‌لی کورد دکته، به‌لی
 دیاره مه‌به‌ست ژئ خوه هشیارکرنا گه‌لی کورده به‌رامبه‌ر زو‌لم و سته‌ما دژمنان، ته‌گهر نه، هوزانفان فه‌رمانه‌کا ب ته‌فی
 په‌نگی ل که‌سئ ناکته تال گه‌له‌کی بگشتی بکته، له‌ورا ته‌ف فه‌رمانه‌کرده‌یه‌کا ئاخفتنی یا نه‌راسته‌وخو دورستدکته
 و مه‌به‌سته‌کا خوازیا گزندیه، گازنده‌یه ژ بیده‌گیا گه‌لی کورد ل سه‌ر ته‌وی ره‌وشا ژیارا سه‌خت و دژوارا تیدا دژین، کو
 ته‌و هه‌ولین ژبو هشیاریژی دهینه کرن؛ دیاره دتا‌کانه‌نه و ل گور حه‌زا هوزانفانی نینه، له‌ورا ته‌فی گزندیه‌ی د چارچو‌فه‌ی
 فه‌رمانکرنه‌کیدا ژئ دکته کو شیوازه‌کی ته‌ده‌یی جوانه هاتیه هه‌لبژارتن بو ده‌رپرینا مه‌به‌ستی.

۲-۳-۲ داخواری:

ب تیر و خه‌نجه‌ر و گورزی

بکن دنیا بی له‌رزی

سه‌عید و هه‌م که‌مال فه‌وزی

شه‌هیدن ته‌وان ژ نو‌راکن (خوه‌شخوان، ۲۰۱۶: ۳۸).

(ب تیر و خه‌نجه‌ر و گورزی بکن دنیا بی له‌رزی) رسته‌یه‌کا فه‌رمانیه‌ی فریکه‌ر ئاراسته‌ی وه‌رگران دکته، کو پامانا
 ته‌وی یا راسته‌وخو ته‌و کو دنیای ب خه‌نجه‌ر و گورزان به‌لرزین، لی مه‌به‌ستا ته‌وی داخواریه، هوزانفان ب شیوازی
 فه‌رمانکرنی داخواریا به‌ره‌فانیکن و شه‌ری و دانا گورزین مه‌زن ب دژمنان ژ که‌سئ به‌رامبه‌ر دکته، هه‌روه‌سا (سه‌عید
 و که‌مال فه‌وزی شه‌هیدن ته‌وان ژ نو‌راکن) ده‌قه‌کی فه‌رمانیه‌ی، ئانکو فه‌رمانی دکته ته‌فان هه‌ردو شه‌هیدان ساخ
 بکه‌ن، کو ته‌فه‌ پامانا فوری و فه‌ره‌ه‌نگیا ته‌فی ده‌قیه‌ی، لی مه‌به‌سته‌کا خوازه‌ی و پراگماتیکی ژ ته‌فی فه‌رمانی هه‌یه،
 ته‌وژی داخواریه، ئانکو هوزانفانی د ریا ته‌فی شیوازی ده‌رپرینیدا، دقیت داخواری بکته و بی‌پیت: تولا ته‌فان هه‌ردو
 شه‌هیدان فه‌که‌ن.

۲-۳-۳ لافه‌کرن (دعا):

وی هیفی هه‌یه ژ ذاتی باری

مه‌غفوری بکی نه‌بشینی ئاری

له‌ورا تو که‌ریمی ته‌وی دگه‌ل وان

بلجومه‌ل به‌شین به‌اغی رضوان (خوه‌شخوان، ۲۰۱۶: ۱۳۸).

د ته‌فان هه‌ردو دیرین ژوریدا هوزانفان سی رسته‌یین فه‌رمانی بکارده‌ینیت، ته‌وژی (مه‌غفوری بکی)، (نه‌بشینی
 ئاری)، (بلجومه‌ل به‌شین به‌اغی رضوان)، دیاره کو مه‌به‌ست ژئ فه‌رمانکرن نینه به‌لکو وه‌ک کرده‌یه‌ک بو درستکرنا
 زمانی هوزانی بکاره‌ینایه، چونکی ته‌و ل گه‌ل خودی دئاخفیت، ئانکو ئاراسته‌کرنا گوتنیه‌ی ژ جه‌ی نزم بو جه‌ی بلند و
 ئاراسته‌یا فه‌رمانی به‌روفازییه، ئانکو ژ جه‌ی بلند بو ی نزم، له‌ورا مه‌به‌ست لافه‌ و (دعا) نه‌ ژ خودی دکته و دی‌پیتی ل
 گونه‌هین ته‌وان ببوره، ته‌وان نه‌به‌ جه‌ه‌نه‌می، هه‌مییان پیکفه‌ به‌ به‌حه‌شتی.

۲-۳-۴ ئاموزگاری

ده‌ستا فه‌مالن

داكهفن مهيدان

ئه گهر دخوازن

بگرن سهر به ستی (رؤناک، ۲۰۰۵: ۹۷).

(دهستا فه مالن، داکهفن مهيدان) دو پرسته يين فه رمانکرنينه، به لي مه به ست ب ساناهي ژ رامانا ئه وان ناهيته زانين، ئانکو هه ردو پرسته يان ئيک مه به ست هه يه، ئه وژي ب شيويه کي نه راسته وخو و وه ک ئاموژگاريه کي ئاراسته ي که چ و خورتين کوردان کرييه، ئه و مه به ستري ئه گهر وه بقت سهر به ست بژين، خه بائي بکه ن تيبکوشن، داکهفن به روکين به ره فاني و ئاخ و ملله تي خوهر زگار بکن، دا سهر به ست بژين.

۲-۳-۵ نه رازييون:

گه لي کوردان ژ خه و رابن

به سه وه ر دبن دهستان ده بن! (Hêvî, 2014: 26).

هه رچه نده د نيغه ديئا ئيکيدا هوزانفان ئاموژگاريان ل گه لي کورد دکه ت، لي د نيغه ديئا دويدا فه رمانه کي دکه ت کو رامانا ئه وي يا راسته وخو و فرههنگي (به سه وه ر دبن دهستان ده بن)ه، هه روه سا رامانا خوازي و نه راسته وخو يا ئه في پرسته يا فه رمانی، ديارکنا هه ستی نه رازيونييه، ئانکو ب ئه في شيوازي فه رمانی، نه رازيونا خوهر ژ کوردان و ئه وي رهوشا بنده ستی يا کورد تيدا، ديار دکه ت.

۲-۳-۶ ئاگه هداري:

بن يه ک پارچه و يه ک خيز و يه ک به ند

ته ني هه فسار ب ده ستی يه ک هه رمه ند

دفي ئه وژي نه پاشا و نه سه ري

نه ژي وه ک من خوه دي زير و زه به ري (Hêvî, 2014: 21).

د ئه فان ديترين ژوريدا، هوزانفان فه رمانی ل گه لي کورد دکه ت، کو رامانا راسته وخو يا ئه فان پرسته يان ئه فه يه: (بين يه ک پارچه و يه ک خيز و يه ک به ند، ته ني هه فسار ب ده ستی يه ک هه رمه ند، دفي ئه وژي نه پاشا و نه سه ري، نه ژي وه ک من خوه دي زير و زه به ري)، لي مه به ست و رامانا نه راسته وخو يا ئه وان پرسته يان، ئاگه هدارکنا ب زمانی ئه ده بي و نه راسته وخو، ئانکو هوزانفان ئاگه هداريه کي رادگه هينيت: ئه گهر هوين بونه يه ک دل و يه ک ده ست، هشير و ئاگه هدارين، ئه وي که سي بکه ن سه روک و رپه ري خو، ئه وي زانا وه ونه رمه ند و ژيرمه ند بيت، ئانکو مه رج نينه ئاغا و ده ره به گ بيت، مه رج نينه شيخ و مه لا و ده وله مه ند بيت، به لي ئه و که س بيت، يي زانا و ژيرمه ند يي هشير و رپه ري، ئه و بيت يي ملله ت ژي رازي و هه مي پشته فان و دوست و هه فال بن ل گه ل.

واته ل ئه فيري بو مه ديار دبیت ژ ئه وان ديترين هوزانين جه گه رخويني ئه وين هاتينه وه رگرتن، روله کي مه زن د دورستکنا زمانی هونه ريي هوزانين دگيرن و بوينه بنه مايه کي سه ره کي بو شيوازي ئه وي يي ئه ده بي و دورستکنا شعريه تي ژ بو هوزانين ئه وي.

ئه نجام

ل دوماهيا فه کولينی، ئه ف خالين ژيري وه ک فه ريژ و ئه نجامين فه کولين گه هه شتي ديار دبن:

۱- کرده ين ئاخفتني وه ک تيوره کا پراگماتيکي، روله کي مه زن د ديارکرن و ئاره سه ته کرنا مه به ستا فريکه ري دا دگيرن و په يوه نديه کا ژ هه ژي د نافه را فريکه ر و وه رگري دا دورست دکه ن و روله کي کاريگه ر د پيکه ينانا زمانی ئه ده بيژي دا دبيني ت.

- ۲- کردەیی ئاخیختنی یین نەراستەوخۆ ب تنی د چارچوۆی زمانی گشتی و رۆژانەدا بکار ناهین، بەلکۆ د زمانی ئەدەبییدا بۆ مەرەمێن خوازی و نەراستەوخۆیی جودا جودا دەیتە بکارهینان.
- ۳- جوداھیا زمانی رۆژانە ل گەل زمانی ئەدەبی د چاوانیا پەرەوکرنا یاسا و رێسایین زمانیدا دیاردبیت، کۆ زمانی رۆژانە ل دوو یاسا و رێسایان دچیت و زمانی ئەدەبی لادانە ژ ئەوان یاسایان، زیدەباری ئەوی چەندی کۆ زمانی گشتی ژیدا ھندەک ژ لادانان د کردەیی نەراستەوخۆدا دەیتە خویاکرن، بەلێ زمانی ئەدەبی ب خۆ لادانە ژ یاسایین زمانی گشتی و کردەیی نەراستەوخۆ رۆلە کێ مەزن د پیکهینانا زمانی ئەدەبییدا دگیرن.
- ۴- گەلەك جارن ھۆزانن کردەیی ئاخیختنی یین نەراستەوخۆ، ژبەر ھۆکارین سانسوری بکار دەینیت، وەك (جفاکی، ئاینی، سیاسی... ھتد) واتە ئەو مەبەستا ھۆزانانی دقیت بگەھینیت، دبیت ب شیوەکی راستەوخۆ نەشیت دەریپریت یان ئەو گوتن یا رەوا نەبیت راستەوخۆ بەیتە گوتن، ئەفجا چ ژبەر رەوشتی جفاکی یان ئاینی یانزی سیاسی و ترس ژ دژمان پەناپی بۆ کردەیین نەراستەوخۆ دتەن.
- ۵- کردەیی ئاخیختنی یین نەراستەوخۆ رۆلە کێ مەزن د دورستکرنا شیوازی زمانی ھونەریی ھۆزانین جەگەر خوینیدا دگیرن و بۆینە بنەمایە کێ سەرە کێ بۆ شیوازی ئەوی یی ئەدەبی و دورستکرنا شعریەتی. ھەمی کردەیی ئاخیختنی یین نەراستەوخۆ دچنە دبن چاچووقە یی بابەتین رەوانیژیدا، کۆ لایەنین خواستن و درکە و خوازە رۆلە کێ بەرچاڤ د کردەیی نەراستەوخۆ یین ئاخیختنیدا ھەبە. ب واتایە ک دیتەر ئەو دیرین ھۆزانین جەگەر خوینی یین مە د فە کۆلینا خۆدا بکارهینان ھەمیان مەبەستە کا خوازی و پراگماتیکی ھەبە.
- ۶- ھۆزانن جەگەر خوینی کردەیی ئاخیختنی یین نەراستەوخۆ د چارچوۆی ھەرسێ جورین رستەیین (راگەھاندن، پسپار، فەرمان) دا وەك بنەمایە ک ژ بۆ دورستکرنا شیوازی خۆ یی ئەدەبی و گەھاندنا ھزر و مەبەستا خۆ ب شیوەیە کێ جوان و سەرنجراکیش بکارهینان.

لیستای ژیدەران

- خوێشخوان، جەگەر خوین (2016)، بەرھەفکر و فە گۆھارتن: درباس مستەفا، چاپا ئێکی، چاپخانا خانی، دەرگەھ نالەند یی چاپ و وەشان، دھوک.
- دزەبی، عەبدولواحد مشیر (۲۰۱۴)، زانستی پراگماتیک، چاپی دوھم، ناوەندی ئاوێر بۆ چاپ و بلاوکردنەو، ھەولێر.
- رۆناک، جەگەر خوین (2005)، پێشەکی و فە گۆھارتن ژ پیتین لاتینی: ھەفال زاخوی، دیوانا چاری، وەزارەتی رۆشنیری بەرێوەبەریتی گشتی چاپ و بلاوکردنەو، سلێمانی.
- سایر، پەرز (۲۰۰۶)، رەخنە ی ئەدەبی کوردی و مەسەلە ی نوێکردنەوی شیعر، دەرگای چاپ و بلاوکردنەوی ئاراس، چاپی یە کەم، چاپخانە ی وەزارەتی پەرورە، ھەولێر.
- سلێمان، لقمان فریق (۲۰۲۱)، کردەیا گەفکرێ د زمانی ھۆزانیدا، دیوانا باغی کوردا وەك نمونە، چاپا ئێکی، چاپخانا وەشانا گازی، دھوک.
- عەلی، شیرزاد سەبری (2011)، واتا دناقبەرا سیمانتیک و پراگماتیکیدا، چاپا ئێکی، چاپخانا خانی، دھوک.
- عەلی، شیرزاد سەبری (۲۰۱۴)، پراگماتیک، چاپخانە ی حاجی ھاشم، لەبلاوکرانەکانی ئە کادیمیای کوردی، ھەولێر.
- عەلی، شیرزاد سەبری. (۲۰۲۳). تیۆرا کریانین ئاخیختنی، چاپا ئێکی، چاپخانا گازی، دھوک.
- عەلی، محەممەد محەممەد یونس (۲۰۱۰)، سەرەتایین بۆ زانستەکانی واتاسازی و پراگماتیک، و: نەریمان عەبدوللا خوێشناو، چاپی یە کەم، چاپخانە ی منارە، ھەولێر.
- عەلی، میعاد سەبری (۲۰۲۳)، ستراتیژیەتین گزندە یی د ئاخیختنا سەنتەر ی دەفوکا دھوکیدا، چاپا ئێکی، چاپخانا گازی، دھوک.
- فتاح، محمد معروف (۲۰۱۱)، زمانەوانی، چاپی سێیەم، چاپخانە ی حاجی ھاشم، ھەولێر.
- مستەفا، پەروین عوسمان (۲۰۲۲)، شیکردنەوی کردە قسەییەکان لە گەفتوگۆکانی پەرلەمانی کوردستان لە روی رەگەزەو، لیکۆلینەو ھەبە کێ زمانەوانی کۆمەلایەتی، چاپی یە کەم، چاپخانە ی طهران، طهران.

- محمود، نازاد ئەحمەد (٢٠١٢)، بونیاتی زمان لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا، چاپی دوهم، بلاوکردنەوهی ئەکادیمیای کوردی، چاپخانهی حاجی هاشم، ههولێر.
- میراودەلی، عومەر (٢٠٠٨)، زمانی و دەق، چاپخانهی وهزارەتی رۆشنییری، چاپی یەكەم، ههولێر.
- یول، جورج، (٢٠١٦)، مەبەستناسی (پراگماتیك)، وهرگێزانی، رەحیمی سورخی، چاپی یەكەم، چاپخانهی تاران.
- CEGERXWÎN, Agir u Pirusk (2014), Diwan1, avesta basin yayın reklam tanitim muzik dagitim ltd. şti, Istanbul-turkiye,.
- CEGERXWÎN, Hêvî (2014), diwana 7, avesta basin yayın reklam tanitim muzik dagitim ltd. şti, Berdan Matbaasi, Istanbul, Turkiye.
- CEGERXWÎN, şefaq (2014), Diwana 6, çapa 6, avesta basin yayın reklam tanitim muzik dagitim ltd. şti, Istanbul-turkiye.
- CEGERXWÎN, Sewra Azadi (2014), diwan 2, avesta basin yayın reklam tanitim muzik dagitim ltd. şti, Berdan Matbaasi, Istanbul, Turkiye.
- CEGERXWÎN, Zend – Avista (2014), Diwan 5, C6, avesta basin yayın reklam tanitim muzik dagitim ltd. Sti, Istanbul-turkiye.
- ئەحمەد، کەلسوم خالید (٢٠٢٣)، شیکردنەوای پراگماتیکی لە دەقی شانودا، نامەی دکتورا، کۆلیژی پەرورەدەیی بنەرەتی، زانکۆی سەلاحەدین، ههولێر.
- ئەحمەد، هدی صدیق (٢٠١٣)، بنیاتی هونەری د هۆزانی (عبدالرحمن مزوری) دا، ناما ماستەر، فاکولتیا زانستین مرقفایەتی، سکۆلا ئادابی، زانکویا دهوك، دهوك.
- تەوفیق، قەیس کاکل (١٩٩٥)، جۆره کانی رسته و تیوری کردە قسه ییە کان، نامەی ماستەر، کۆلیژی ئاداب، زانکۆی سەلاحەدین، ههولێر.
- عەبدوللا، عەبدولسەلام نەجمەدین (٢٠٠٧)، شیکردنەوهی دەقی شیعری لە روی زمانەوانییەوه، نامەی ماستەر، کۆلیژی زمان، زانکۆی سەلاحەدین، ههولێر.
- محمد، ژیان عبدالله (٢٠١٤)، واتای رسته و رۆلی لە کردەیی پەيوەندیکردندا، نامەی ماستەر، کۆلیژی پەرورەدە، زانکۆی زانکۆی سەلاحەدین، ههولێر.
- محی، جیهان غیاس (٢٠١٦)، رەهەندی پراگماتیکی پرسیاری د ئاخفتنا خەلکی گوڤهرا بەهەیناندا، ناما ماستەر، کۆلیژی پەرورەدا بنیات، زانکویا دهوك، دهوك.
- ئەحمەد، دلفین مقداد و محمد، دارا حمید (٢٠٢٣)، ئەرك و تايه تەمەندی دەرپرین جفاکی د زمانی کوردیدا، سەلافکر وەك نمونە، فەکۆلینەکا زمانفانیا جفاکیه، گۆفارا زانکۆیا گەرمیان، ١٠ (٢). ب.پ: ١١-١.
- حوسین، هێرش جەتۆ (٢٠٢١)، کردە قسه ییە کان لە دو چامەکە (نالی) و (سالم) دا، گۆفاری زانۆی راپهرين، بەرپەندا (٨) ژمارە (٢) ب.پ: ٥٦-٨٠.
- عەلی، بەکر عەمەر و عەول، محمد عەمەر، (٢٠١٠) ئاواز و پراگماتیک لە ئاخوتنی ناراستەو خودا، گۆفاری زانکۆ ژمارە (١٨). ب.پ: ٧-٢٢.
- عەلی، شێرزاد سەبری (٢٠٢٠)، کربارا داخوایی د زمانی کوردیدا ل دویف مودێلا (بلوم- کولکا و ئولشتاین) ی، گۆفارا زانستین مرقفایەتی، زانکۆیا زاخو، بەرپەندا (٨)، ژمارە (١). ب.پ: ١٨-١.
- ادراوی، العیاشی (٢٠١١)، لسانیات التلفظ وتداولية الخطاب، الطبعة الأولى، الرباط: دار الامان للطباعة والنشر، المغرب.
- ارنست، بیتر (٢٠١٤)، علم اللغة البراجماتي، ترجمة: سعيد حسن بحيري، الطبعة الاولى، الناشر: مكتبة زهراء الشرق، القاهرة.
- بلانشیه، فلیب (2007)، التداولية من اوستن الى غوفمان، ت: صابر الحباشه، الطبعة الاولى، دار الحوار، اللاذقية- سورية.
- بوقرة، نعمان (٢٠١٢)، لسانیات الخطاب –مباحث في التأسيس و الاجراء، الطبعة الاولى، الناشر، دارالکتب العلمیه، بیروت، لبنان.
- الحسن، شاهر (٢٠٠١)، علم الدلالة السیمانتیکیه و البراجماتیکیه فی اللغة العربیه، الطبعة الاولى، دارا الفکر للطباعة و النشر، واتوزیع، عمان، الاردن.
- رؤبول، آن و جاک موشلار (٢٠٠٣)، التداولية اليوم علم جديد في التواصل، ت: د. سيف الدين دغفوس، و د. محمد الشیبانی، الطبعة الاولى، دار الطلیعة للطباعة و النشر، بیروت- لبنان.
- نحله، محمود احمد (٢٠٠٢)، آفاق جدیدة فی البحت اللغوي المعاصر، دار المعرفة الجامعية، الاسکندریة- مصر.
- احمد، واضح (2012)، الخطاب التداولي في المورث البلاغي العربي- من القرن الثالث الهجري الى القرن السابع الهجري، اطروحة دکتوراه، کلیة الاداب، جامعة وهران، قسم اللغة العربیه و آدابها، الجزائر.
- تومي، عیسی- (٢٠١٥)، الابعاد التداولية في خطاب القرآني- سورة البقرة نموذجاً، اطروحة الماجستير، کلیة الاداب و اللغات، جامعة محمد خیضر- بسکرة، قسم الاداب و اللغة العربیه، الجزائر.

صحراوي، سناء (٢٠١٤)، افعال الكلام في رواية يلىق بك، رسالة الماجستير، جامعة حمه لخضر- الوادي، كلية الاداب واللغات، قسم اللغة العربية وآدابها.

ضبي، النذير (٢٠١٥)، ابعاد التداولية في مقامات الحريري، رسالة الماجستير، كلية الاداب واللغات، جامعة محمد خيضر- بسكرة، قسم الاداب واللغة العربية، الجزائر.

كرازي، وناسة (٢٠١٨)، افعال الكلام في احاديث الرسول- صلى الله عليه وسلم- دراسة تداولية في موطأ الإمام مالك، اطروحة دكتوراه، كلية اللغة و الأدب العربي والفنون، جامعة الحاج الخضر- باتنة-، قسم اللغة الاداب العربي.

Austin, J.L.(1962) How to Do Things with Words, Oxford, Clarendon Press.

Horn, L.R. and Gregory, W. (eds). (2006) the Handbook of Pragmatics. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Mulligan, K. (1987), Promisings and Other Social Acts: Their Constituents and Structure. Cambridge, Cambridge University Press.

Searle, J.R. (1969). Speech acts: An essay in the philosophy of language. Cambridge: Cambridge University Press.

Searle, J. R. (1979). Expression and meaning. Cambridge: Cambridge. University Press.

Searle, J. R. and Vanderveken D. (1985). Foundations of illocutionary logic. Cambridge: Cambridge University Press

Yule. G. (2017). The study of language, Cambridge, sixth edition, Cambridge. University Press.